Palmgren
BSL65
T5
1828

Afhandling
om
de WÅXTER,
som i Bibelen omtalas.

Första Delen.

Med Medicinska Facultetens gunstiga tilstånd
under
Medicinæ och Botanices Professorens samt
K. Wasa Ordens Commendörens m. m.

Doctor
C. P. THUNBERGS
inseende

utgifven
af
BENGT THEODOR MODIN.
af Vestgötha Landskap
och til granskning framstäld
uti Botan. LectionsSalen
d. 26 April 1828.

p. v. t. f. m.

Upsala
hos Palmblad & C. 1828.

MISSOURI BOTANICAL
GARDEN LIBRARY

KONUNGENS TROTJENARE

ASSESSOREN HÖGÅDLE

HERR CARL SMEDMARK

OCH

HÖGÅDLA

FRU TULLIA SMEDMARK

född ALMQUIST

min älskade Morbror och Moster

med vördnad, erkänsla och tillgifvenhet

helgadt

af

B. TH. M.

DEN ÖMASTE FADER

tillegnadt

af

Sonlig vördnad, kärlek och tacksamhet.

Om de VÅXTER, som omtalas i Bibelen.

Växterna åro organiſke kroppar, ſammanſatte af trådar och rör; ſom tarfva föda, värme, ljus och luft til ſit underhåll; ſom utveckla ſig i grenar, blader och blomor; ſom frambringa et frö och fortplanta ſine likar; ſom kunna ſjukna och dö. De åro af mångfaldig art och beſkaffenhet til ſtorlek och varaktighet: älſka olika klimater, och åro almänt nyttige för människors behof och bequämlighet. Deras frön och åtbare rötter, deras välſmaklige frugter föda millioner människor och djur. Skogen gifver lugn emot ſtormar och en ſvalkande ſkugga emot Solens brännande ſtrålar; blomſtren med ſine praktfulle färgor och ſin underbara fägring förnöja allas ögon, lika ſom lukten med ſin angenämt doftande ånga. De utgöra en af de ädlaſte gåfvor af en mild och algod Skapares hand, ſamt omtalas ofta i de helige Böcker, hvilke för människoſlägtet åro af det högſta värde.

Växterna åro för människan de oumgängeligaſte, de nyttigaſte under hela deſs lefnad. Det nyfödde barnet har knapt hunnit komma til verlden, innan det ſvepes i det mjuka linnet, och deſs ſiſta ſång, i hvilken en människa ſlutligen nedbäddas, blir Likkiſtan, ſammanſat af några bräder. Utaf växterna hämta alle folkſlag de måſte, de ſundaſte och de läckraſte födoämnen, ſamt

de ſteſte och ſäkraſte Läkemedel, til förbåtring af en förlorad hälſa. Några plankor, hopſatta til et på vatnets yta flytande fartyg gifva tilfälle, at kringſegla hela jordkloters rymd, at uptäcka nya delar af verlden, at beſöka och lära känna främmande folkſlag, at utvidga en lönande handel och förvärfva ſig tuſende förut okända beqvämligheter, nöjen och rikedomar. Påfågeln lyſer väl med ſin pragtfulla ſtjert, och Fjärilen med ſine ſkiftande färgor; men de lyſa och förſvinna ſnart, då den med tuſende blomſter beprydde ängen utbreder en ſkönare taper, och ſkänker våra ögon en varaktigare prydnad, en ſkönare tafla. Jagt och boſkapsſkötſel kunna väl åſtadkomma ſmå ſamhällen; men Växtrikets odling har endaſt kunnat frambringa de ſtörſte Samhällen, de ſtörſte framſteg i Vetenſkaper och Konſter, til en gränslös människors förädling. Utan de ovärderlige Sädesarternes odling och deras beqvämliga förvarande för tilkommande behof, utan jordfrukter och frukttrån ſkulle människor ännu vara Nomader, utan ſtörre ſamhälsinrättningar, utan Skolor och Akademier, utan en högre odling och alle de nyttige upfinningar, ſom utmärka, hedra och gagna vårt tidehvarf. Växterna förtjäna ſåledes hvarje människas ſtörſta upmärkſamhet: och deras kännedom ſkal altid kunna medföra någon verkelig nytta, glädje och vinſt, uti alle ſtånd och under alle lifvets omſkiften.

Växterna i almänhet kunna indelas uti tre ne ſtora fläckar, nemligen *Trädd*, *Buſkar* och

Plantor. *Trädden* växa långsamt och kunna uphinna en ansenlig storlek, högd och styrka, samt flere hundrade års ålder. *Plantorna* åga sällan en mångårig varaktighet. — Många upnå blott et enda år, och några fulborda sine frön innom andra året. Tusende sinom tusende olikheter visa sig vid arterna i anseende til stjelkar, grenar, blader och blomningssåt, som alle tolka Skaparens gränslösa vishet och almakt.

De tvånne *könen*, som hos Växterna äro lika så almånne, och lika så nödvändige, som hos Djuren, gifva de lättaste och säkraste kännemärken til de Tjugu särskilda klasser, uti hvilka Växterne bequämligast indelas, til lättnad och hjelp för minnet vid deras kännedom. Förutan Växtrikets angenåma grönska, utan blomstrens sköna fägring, utan Växternas ovärderliga nytta, skulle jordklotet vara en ödemark och et magert boställe för människan, hvilken Gud gaf förmåga, at beundra dess skapade verk, och höja sin tacksamhet til dess himmelska Thron.

Under Mosis syndaflod gingo sannolikt inge Växter förlorade. At trån bibehållit sig, visar Noachs Dufva, som förde en grön qvist til arken.

De Bibliske Växter, som finnas uti Upsala Herbario, äro Olea europæa; Ficus carica, sycomorus; Elæagnus angustifolia; Phoenix dactylifera; Amyris gileadensis; Zizyphus Christi; Ge-

niſta Ræthem; Gosſypium arboreum; Cyperus papyrus; Arundo donax; Triticum æſtivum, hybernum; Atropa mandragora; Vitis vinifera; — Ononis ſpinoſa; Pinus ſylveſtris; Piſtacia Terebinthus; Hedyſarum Alhagi; Ceratonia ſiliqua; Solanum ſanctum; Suæda baccata; Artemiſia judaica; Crocus ſativus; Tamarix gallica; Platanus orientalis; Lawſonia inermis; Sinapis nigra; Acacia vera; Pterocarpus ſantalinus; Aloe perfoliata; Muſa paradiſiaca; Cupressus virens; Hordeum vulgare; Roſæ ſpecies flera; Mentha criſpa; Anethum foeniculum; Cuminum Cyminum; Phaſeolus vulgaris; Punica granatum; Morus nigra; Myrtus communis, Quercus ilex; Laurus cinnamomum; Salix babylonica; Nerium Oleander; Corylus avellana; Acer platanoides; Populus alba; Pyrus Cydonia, Anaſtatica hierochuntica; Cucumis melo, colocynthis och ſativus; Buxus virens; Ervum lens; Braſſica oleracea; Lilium candidum. Felande åro Myrrhaträdet, Opobalsamum, Cedern.

Likaſom vid Djuren, hafve vi åfven vid Växterna begagnat, hvad den mångkunnige och högſt förtjänte Läraren vid Upſala Högſkola, D:r Ödmann, uplyſt och meddelat Almänheten uti ſine ſkrifter. Och hafve vi åfven mycken förbindelſe hos H:r Profeſſor Sjöbring, ſom med ſine vidſträkte och berömlige inſigter uti Hebraiſkan och Arabiſkan, haft den godheten, at meddela många nyttige underrättelſer, ſå väl om Djurs och Växters Hebreiſke namn, ſom flere andre ämnen, hvilkas fulkomligare kännedom, vi haft af nö-

den. Af varmaſte tackſamhets kånſla förklare Vi Deſſe Akademiſke, hedervärde, nitiſke och outtröttteligen arbetſamme Lårare, vår förbindelſe för al oſs beviſad vånſkap, välvilja och benågit biträde.

Oagtadt al vår anvånda omtanka och möda, kan det väl hafva händt, at vi ſtundom miſstagit oſs om det råtta och ſanna uti et ſå föga förr utarbetadt ämne, ſom detta. Hvarje gunſtig Låſare och granſkare täckes med ſine högre inſigter råtta och förbåttra, hvad vi aldrig ſmickrat oſs, at kunna låmna til alla delar fulkomligt.

Paradisträdet. Musa *Paradiſiaca.*

På tredje Skapelſedagen frambragtes *Grås* och *Örter*. ſom frö hafva, och *Trå*, ſom frugt båra. 1. Moſ. 1: 11, 12.

Gud planterade en *Trådgård* uti Eden, och inſatte der *Månniſkan.* En ſtröm, ſom delade ſig uti fyra floder, utgick deraf 1 Moſ. 2: 8—15. Hvaråſt detta *Paradis* varit belåget, derom åro flera olika meningar. Sannolikaſt år, at det varit belåget emellan floderne *Euphrat* och *Tigris.*

Uti detta Paradis voro tvånne Tråd i ſynnerhet märkvärdige, nemligen *Lifvets Tråd*, och *Kunſkapens Tråd* på godt och ondt.

Hvilket varit *Lifvets Tråd*, år aldeles okåndt.

Til deſs frugt fick ADAM icke utſträcka ſin hand, icke åta deraf, för at icke evigt lefva. 1 Moſ. 3: 22. *Kunſkaps Trädet* på godt och ondt, hvars frugt var ADAM förbuden, at åta, anſes af de flåſte, för at vara MUSA *Paradiſiaca* eller *Bananas* trådet 1 Moſ. 2: 2: 17.

Kunſkapens och Lifvets Tråd åro icke ſpecifikt i Bibeln utmärkte, utan endaſt genom en omſkrifning nämnde, det förra *Ets haddaal tov vara* och det ſednare, *Ets hachajjim.* Den beſkrifning, ſom den heliga Skrift gifver oſs på deſſe Trån, år ganſka ringa, och otilräckelig. Vi vete icke, huru länge förbudet, at åta af Kunſkapens tråd ſkulle räcka: om någon viſs tid af Skaparen dertil var beſtåmd: eller om detta tråd fans endaſt inom Paradiſets område, eller om det efter ſyndafallet fåt ſprida ſig vidare ut i andra länder. Deſs frugt beſkrifves ſåſom angenåm för ögat, och behagelig för ſmaken. Om hiſtorien derom ſkal tagas efter orden, ſå år väl intet tråd bekant, ſom bättre kan lämpas til MOSIS Hiſtoria, ån MUSA *Paradiſiaca.* Om lifvets tråd åro underrättelſerne ånnu kortare och färre, åfven, ſom om det tilſtånd, uti hvilket våre förſte Föråldrar ſkulle förblifvit, i det fall, de icke ſyndat.

Muſa Paradiſiaca år en art af Palmträd, ſom aldrig får några grenar: ſom åger alle ſine blader uti öfverſta toppen, hvarifråu åfven blomor framkomma. Stammen upväxer til flere alnars högd. Det växer endaſt i de länder, ſom ligga

intil Æquatorn, och trifves icke väl, utom Tropiken planteradt. Dess blader blifva flere alnar långe, och mer än, et qvarter brede, odelade och mjuke; således voro desse blader tjenligast til skörten, at dermed skyla sig, då våre förste Stamfäder ADAM och EWA, efter syndafallet, blefvo sin nakenhet varse. 1 Mos. 3: 7.

Dess frugt är ymnig, aflång, i början grön, sedan mera mogen af en angenäm gul färg. Yttre skalet är mjukt, och aftages mycket lätt ifrån den inre massan, hvilken är såsom en blandning af det finaste mjöl, läcker och mjölk, ganska angenäm til smaken, utan at på något sätt besvåra magen med sin sötma. Frugten ätes almänt i de flästa heta länder, och trädet planteras derföre allestädes med rotskott, emedan ännu aldrig deraf några mogne frön kunnat erhållas. Uti Europa kan trädet odlas uti mycket varma Orangerier, och har i Upsala Academies drifhus fordom både blomat, och gifvit frugt. Besynnerligt är, at detta enkla, ogrenade Träd, af mer än en mans högd, så snart det blomat och frambragt sine frugter, dör bort helt och hållit ofvan jord, och fortplantas endast med nya skott ifrån roten.

Sjöfarande samla frugterne gröna, och förvara dem under resan flera veckor, då de småningom och efter hand mogna, och nytjas til dessert vid middags måltiderna. Uti Östra Indierne i synnerhet lefva många millioner af dess hälsosamme och välsmakelige frugter.

Dadel-träd. Phoenix *dactylifera*. Thamar.

Dadelträdet är en Palm, och alle Palmträn skilja sig til sit utseende och til sin sammansätning ifrån alle andre både Trän, buskar och växter. Deras Stam är altid enkel, utan några grenar, tilkommen utaf de affalne bladers fästen, inneslutande en ganska tjock märg, som är lös, och et godt och förträffeligt födo-ämne. Alle bladerne befinnas altid i toppen, der de utgöra en slor bladkrona. Det första blad, som framkommer, är ensamt enkelt och odeladt. De, som sedan efterkomma, äro mer och mer delade uti smalare eller bredare ribbor. Stundom likna desse blader Solfjädrar, stundom äga de en ansenlig längd, af flere alnar eller famnar.

Blomor och Frugt, stundom til otrolig myckenhet, framskjuta ifrån toppen, mellan bladerne.

Et Palmträd gifver stundom Indianerne alle deras nödvändigaste behof. Rajus omtalar et *Palmträd* 300 alnar högt. *Cocos trädet* åger vanligen 80 alnars högd, och frugten är stor, som en mans hufvud.

Phoenix *dactylifera* eller *Dadel Palmen* är den, som egenteligen omtalas i Bibelen. Dess stamm växer långsamt och blir sällan mycket hög, men har desto längre blader, emellan hvilke blomklasarne och frugterne framkomma uti stor myckenhet. Persianerne, som mycket odla desse *Palm-*

trån, och nytja *Dadlar* til föda, hafva länge haft sig bekant, at Han-blommor och Hon-blommor allstras på särskilde trån, och således at särskildt kön funnits. Af Hannarne hafva de samlat Frömjölet, dermed pudrat Honorna och erhållit dergenom större och smakeligare Dadlar.

Vid Nilen planteras uti början af April, eller slutet af Mars, Palmträden med telningar, som efter 5 eller 6 år båra frugt. Emellan hvart 10 eller 20 Palmträd sättes et Hanträd. Uti September åro Dadlarne mogne. Skola frugterne utföras til försäljning, öpnas de midt på, torkas i Solen, och inpackas sedan hårdt uti korgar, så at de klibba ihop vid hvarandra, enligt BERGGRENS berättelse i defs Resa 2 Del. p. 248.

Några Dadlar, som IBRAHIM GIBRALTAR under sit vistande i Upsala, behagade meddela Hr Præses, grodde ganska väl uti Upsala Orangeri.

Dadeltråd lika som alle andre Palmträd, höra endast til de varmare länder innom Vändkretsarne, men i synnerhet i Persien, Ethiopien, Palæstina, Egypten, Barbariet, Syrien och några andre trakter.

Israëliterne funno strax efter utgången utur Egypten uti öknen Elim 12 brunnar och 70 *Palmer* til förfriskning. Vid Cap Verde fann ANDERSSON en hel skog, två mil lång, mäst af *Dadeltråd*. Uti Persien och lyckeliga Arabien blif-

va *Dadlarne* bäst. I Spanien och Portugal finnas några Dadelträn. Osbeck fann dem vid Cadix. Uti Upsala Orangeri odlas de.

Frugten är af et litet Pårons storlek, kötaktig, söt, välsmaklig och födande. Til Europa föres den stundom inpackad. Fordom borde den finnas på Apotheken ock nytjades emot bröstsjukdomar; men som den skadas lätteligen af mahl, har den blifvit utmönstrad.

Palmträn omtalas uti:

2 Mos. 15: 27. Vid Elim funnos de til et antal af 70.

Ps. 92: 13. Den rättfärdige skal grönska såsom et Palmträd.

Jerem. 10: 15. säges om Hedningarnes Afgudar af Trä, at de stå qvar, såsom et orörligt Palmträd; men tala kunna de icke.

Hesek. 41: 18. Vid Templet voro gjorde Cherubim och *Palmträ*; et *Palmträd* emellan tvånne Cherubim; och

Hesek. 41: 25, 26. På dörarne i Templet voro arbetade Cherubim och *Palmträ*, likasom på väggarna: På inra sidorna af Förhuset, på båda sidor om fönstren voro *Palmträ*, äfven som i utbygnaden af Templet, och på bjelkarna.

Syrach 24: 13. Jag har upväxt såsom et Palmträd vid Engeddi.

1 Kon. 6: 32. 33. Dörarne til ingången i Choret gjordes af Olivelträd och sirades med bildhuggare arbete af Cherubimer, *Palmträ* och blomverk.

Höga Vis. 4: 13. Bruden säges vara et Paradis, hvaruti växa Granater, blomstrande Palmer och Nardus-träu, Nardus med safran, kanna och kanel.

Palmer nämnas särskildt uti:

1 Kon. 7: 36. på sidoskifvorne både längs efter och tvärsföre hade man utstucket allehanda bilder af Cherubim, Lejon och *Palmträn*.

Höga Wis. 4: 13. blomstrande *Palmer* och Nardus.

—— 5: 11. Hans hufvud glimmar af guld, hans hår lika blomsterqvistar af *Palmen*.

Höga Vis. 7: 7. 8. liknas Brudens växt vid *Palmen*.

Palmqvistar omtalas på flere ställen, såsom:

3 Mos. 23: 40. på förSta dagen i sjunde månaden skolen J taga frugten af vackre trän, qvistar af *Palmträn*, och grenar af andre trän, och

af Pihl, ſom växer vid bäckar, och glädjen eder inför Herren eder Gud i ſju dagar.

1 Maccab. 13: 51. Simon höll ſit intåg i borgen med loffänger, *palmqviſtar*, allehanda ſträngaſpel och tackſäjelſer.

2 Maccab. 10: 7. de buro löfkranſar och vackre *palmqviſtar*.

Nehem. 8: 15. Går ut på bergen och hämter qviſtar af oljetrån, balſamträn, myrten, *palm* och andre löfrike trån, at göra löfhyddor, efter ſom ſkrifvit ſtår.

Eſaj. 19: 15. i Egypten ſkal hvarken hufvud vara, eller ſtjert, hvarken *Palmqviſt* eller Säf.

Joh. Ev. 12: 13. Vid Chriſti ankomſt til Jeruſalem, tog folket *Palmqviſtar* och gick emot honom.

Dadlar omtalas i Höga Viſan 7: 7. der det heter, at Brudens bröſt likna *Dadlar*.

Dadelsaft nämnes blott en gång i Höga Viſan 5: 1. jag hafver ätit min honingskaka ſamt med min *Dadelſaft*.

Dadeltrådets Stamm är ſällan mycket hög; men kan ernå ſtundom 30, til 50, ſällan 80 fots höjd. Kæmpfer fann en ſtamm, 4 til 5 famnar tjock. Vanligen blir den endaſt 3 fot tjock. Trädet blir fulväxt på 50 år, och kan upleſva 300 år.

Afhandling
om
de WÅXTER,
som i Bibelen omtalas.

Andra Delen.

Med Medicinska Facultetens gunstiga tilstånd
under
Medicinæ och Botanices Professorens samt
K. Wasa Ordens Commendörens m. m.
Doctor

C. P. THUNBERGS

inseende
utgifven
af

AUGUST AURELL
af Vestgötha Landskap

och til granskning framstäld
uti Botan. LectionsSalen
d. 26 April 1828.
p. v. t. e. m.

Upsala
hos Palmblad & C. 1828.

KONUNGENS

TROTJENARE, RYTTMÅSTAREN

OCH

RIDDAREN AF KONGL. SVÅRDS ORDEN

VÅLBORNE

HERR ELOF IHRE

OCH

VÅLBORNA

FRU L. C. IHRE

FÖDD CELSING

tacksamt och vördnadsfullt

tillegnadt

af

AUGUST AURELL.

Han-blomorne innesluta i en stor skida, med många långe och fine ax, på hvilka sitta oräknelige blomor med trenne hannar och et litet ämne til hona. Honan är på et särskildt träd frugtbar, rundad, med en kort och hvit *Stylus*. ADANSON har räknat 200 honblomors ax, på hvilka de kortare ägde 40, och de längste 80 frugtämnen, således 12,000.

Persianerne hafva länge känt de bägge åtskilde könen af Dadelträdet, och med konst odlat detsamma.

HASSELQVIST har gifvit oss dess beskrifning och Historia i sin Resa p. 29. Då Hon-blomorne utslagit, öpnas en Hanskida och stängelen sättes bredevid och emellan Honblomorna, åt befrugta dem. Hanskidorna kunna til detta ändamål gömas et helt år. Honskidorna öpnas uti Februario eller Martio. Hvar särskildt gren (pedunculus) får 30 Dadlar. De ofrugtsame Dadlar blifva torre och utan nöt. De befrugtade Dadlar innesluta en nöt och blifva af et Plomons storlek, hvitagtige eller gulagtige och omklädde med et söt ämne. Då de gode Dadlar prässas, erhålles en saft, som liknar smör och nyttjas til späder.

De bäste *Dadlar* säljas åt de förnämare; de torrare åt sämre folk, och de omogne gifvas åt Kameler.

Dadeltråden utgöra flere folkflags rikedom. Af hvart träd hämtas en Ducats vinst; och en ägare kan hafva 3, til 400, ända til 1000 träd. Ett träd intager vanligen 2 alnars rymd och emellan hvart träd lemnas 4 alnar.

Färske *Dadlar* inläggas med fäcker, at nytjas emot Bröstsjukor. Omogne äro de skadelige. Med varn gäste nytjas de af Turkarne, som ej få nytja spirituosa, til glädjedryck. Stammen nytjas til bjälkar och gnages af maskar. Af dessе Palmträden har Palmsöndag erhållit sit namn.

Palm finnes odlad på ganska många ställen, såsom et almånt nyttigt träd.

Vid Iericho och Jerusalem, enligt SHAW; på öljoberget; emellan Jerusalem och Jaffa, enligt RAUW; vid Galileiska hafvet, enligt COTVYK; vid Genin; i steniga Arabien, (2 Mos. 25: 27.); — vid Elim, hvarest Munkarne lägas hafva utaf Dadlar och andre frugter en inkomst af 2500 pund Sterling, enligt MONTAGU; i öknen Dschesira; vid Gorondal fann FÜRER Palmer; på berget Horeb; i Jemen; vid Gaza och vid sjön Genezareth, tillika med Balsamträdet, Granat-Oljo-träd et, fikon, nötter och vindrufvor.

Aloë. Aloë *perfoliata.* Ahalim.

Aloë ſlägte är egenteligen hema i Afrika, och i ſynnerhet i Goda Hops Uddens ödemarker, dår de flåſte arter vildt våxa, ofta af det beſynnerligaſte och mångfaldigaſte utſeende. Aloë *perfoliata*, ſom våxer både uti det förlofvade landet och annorſtådes, år den ſtörſta utaf alla, våxer up ſåſom et Palmtråd, af en mans höjd, med enkel, naken ſtam och alle bladerne emot toppen. Deſſe blader åro ſtundom öfver en aln långe och nåſtan et qvarter brede, tandade i kanten, mycket tjocke och ſaftfulle. Saften år grönagtig, men ſtelnad blir den brun, år ganſka beſk, laxerar och införd i Apotheken under namn af Aloë. Lika med alla beſka ſaker, emotſtår den röta, nytjas derföre til balſameringar, tillika med Myrrha, ſamt til rökelſer.

Våxer ymnigt på Goda Hops udden, ſom ſes Herr Præsidis Reſa, 2:dra Del. p. 55, 56, 57, och uti lyckeliga Arabien.

Aloë-tråd, (Lignum Aloës) år en hel annan växt, ſom åfven år välluktande och nytjas til rökelſer, men år ånnu icke til ſit ſlägte väl känd utaf Botaniſterne.

Pl. 45: 9. Myrrha, *Aloë* och Caſia åro dine kläder.

Sedeſpr. 7: 17. Med Myrrha, *Aloë* och Canel hafver jag gjort min Sångkammare välluktande.

Hög. Vil. 4: 14. upräknas Myrrha och *Aloë* ibland flere andre, välluktande kryddor.

Joh. Ev. 19: 39. Nicodemus förde med sig en blandning af Myrrha och *Aloë*, til et värde af hundrade mark.

Myrrha — *Kåda.* Mor.

Ps. 45: 9. Sedespr. 7: 17. Höga Vis. 4: 14. upräknas *Myrrha* ibland andre välluktande krydder; se *Aloë.*

Höga Vis. 3: 6. Rökelse af *Myrrha* upsteg från fältet.

Höga Vis. 5: 1, 5, 13. säges: jag hafver skördat min *Myrrha*; mine händer dröpo af *Myrrha*; hans läppar voro drypande af finaste *Myrrha.*

Syrach 24: 20, Jag gaf en ljuflig lukt såsom den bästa *Myrrha.*

Prof. Ad. Afzelius har härom utgifvit flera Disputationer.

2 Mos. 30: 23—25. se *olja.*

Matth. 2: 11. de tre vise Män af Österlanden buro Frälsaren skänker af Guld, Rökelse och *Myrrha.*

Joh. Ev. 19: 39. se *Aloë.*

Någon anledning är, at förmoda, det *Myrrha* erhålles af någon *Amyris*, nära beslägtad med *Opobalsamum*. Den kommer ifrån Lyckliga Arabien.

Fikon-träd. Ficus *carica.* Theenah.

Fikon-trädet är icke något synnerligen vac-

kert tråd. Dess *stamm* är ful, ofta krokig och knölig; dess *grenar* krokige, först nedåt och sedan upåt böjde; *bladerne* store, stråfve, oftast delade uti trenne eller flere flikar; *saften* är hvit, tjock som grädda af mjölk, och visar, at trådet är af giftig art. Alle blader affalla emot vintren, då trådets nakenhet med sine ormlike grenar giver et ännu mera obehagligt utseende. Frugten, som är påronlik, är ganska besynnerlig, och trådet olikt alle andre växter, til sit blommingssätt: det är egenteligen blomornas fäste (receptaculum), som innom sig aldeles fördöljer blomorne, hvaraf *Hannar* och *Honor* finnas på särskilde trån. På den inra sidan af Fikonen sitta således blomorne undangjömde, och detta *fäste* eller Fikon är i sit omogna tillstånd grönt, hårdt och med sin mjölksaft så giftigt, at det förorsakar både upkastning och diarrhoe. När det mognar, blir det purpurfärgadt, får en söt, angenäm smak, och är då mycket födande, äfven tjenligt uti bröstsjukor, och lagdt på bölder, at bringa dem til bulning. Fikonträdet gifver aldrig fulkomligt mogne *frön*, utan fortplantas med drifqvistar ganska lätt. — I de varmare länder, der fikonträdet endast trifves och odlas, njures frugten färsk flere månader, inpackad förvaras den lätt och nedpackad föres den til andre orter, som en handelsvahra. Uti kallare länder hålles trådet uti Orangerier öfver vintren, och frugten kan erhållas mogen, då varmare somrar infalla. *Fikonen* växa på grenarne, afskilde från bladerne. De kunna ätas med bröd och Svinkreatur dermed gödas, emedan de gifva mycken fetma.

Uti ſödra Europa, Grekeland, Aſiens åtſkillige trakter, och på Goda Hops udden i Africa finner man Fikonträdet växande, merendels för ſin ſtora nytta odladt, til tjänſt för Millioner människor. Uti Palæſtina växa Fikonträd, både vilde, odlade och förädlade. De växa uti Egypten, vid Jaffa, Seir, emellan Rama och Jeruſalem, på Oljobergeт, omkring Bethlehem, och i öknen Saba, hvareſt de *Fikon* togos, ſom Spejarne förde til Iſraelitiſka lägret; åfven ſom på Tabor, vid Sichem, i Galileen, vid Dschaddin, Sidon, Lydda, Nazareth och Saphet.

Frugten är ſtundom ganſka ymnig: et enda träd kan gifva två til trehundrade ſkålpund; dеſs ſkugga är ock mycket ſvalkande för deſs ſtore löf, af mer, än et qvarters diameter.

Fikonträdets frö-redning är ganſka beſynnerlig och egen i ſin art. Man trodde länge, at Fikon icke ägde några blommor. Vid början af 16 ſeculum var Cordus den förſte Botaniſt, ſom gaf förmodan dertil. Han dog i Rom 1544. Efter ethundrade femtio år blef Tournefort dem varſe, och anlåg dem för honor. La Hire upgaf ſedan och beſkref hannarne 1712, ſedan Magnol kort förut åfven uptäkt dem. Pontedera fann åfven hannar uti *Caprificus*.

Mogne Fikon, i ſynnerhet ſkekte, lindra hoſta, hålla öpet lif, lindra värken af böider och bringa dem til mognad.

Trädarten är lös och föga dugelig.

Fikonträd växa lätt och planteras i de fläste varme länder; äfven uti Palæstina, på oljoberget och i dess Dal, vid Eliæ brunn, Bethlehem, Jaffa, Galilæiska hafvet; i dalen Crum vid Jerusalem, vid Genin; vid Saphets stad; på Horebs berg; i lyckliga Arabien; och flere andre ställen. I södra Europa odlas Fikonträdet allmänt och inlagde Fikon utföras som en handelsvahra.

Somlige Fikonträd frambringa endast hanblomor. Sådane trän få namn af *Caprificus* och bära ingen frugt: dess kart är odugelig til föda, och aftaller tidigt. *Vid desse affallande kartar liknar* JOHANNES *stjernornas fall från himlahvalfvet vid den stora och förskräckeliga jordbäfning, som föreställes på det sjette uprullade bladet i Uppenbar. B. 6: 13. Esaias i 34: 4. tyckes äga samma bild. Karten, som är torr, kärf och oätbar, teknas i Jerem. 24: 3. der Propheten omtalar tvänne korgar den ena full med goda fikon, den andra med elaka, dem ingen äta kunde. Uti Jerem. 29: 17. omtalas äfven elaka Fikon, dem ingen njuta kan.*

Caprificus får således aldrig mogne Fikon, emedan detta träd äger endast Han-blomor; men desse blomor kunna tjäna och bidraga til honträdens frugters' bättre mognad genom en liten Flugas (*Cynips*) tilhjelp, som ingår uti han-blomorne, blir pudrad af deras frömjöl (*pollen*) och går sedan in uti hon-blomornes fikon, för at be-

frugta dem. At med konſt befrugta Fikon, fordras och nytjas *Caprificatio* ſtundom. I Levanten ſåg TOURNEFORT bönderne ſätta grenar af Caprificus på Hon-fikon träden, hvarigenom de fingo mångfaldigt mera Fikon, än ſom fås i Europa. Grekerne hafva, enligt PLINII intyg, äfven känt denna omſtåndighet. Och i Grekeland ſamt Italien ſägas frugtbare frö på detta ſätt kunna erhållas. Uti Grekeland åtas Fikon med bröd almänt af bönderne, och uti Athen voro Fikonen ſå läckre, at de blefvo til utförſel förbudne. Grekernes angenåma *Fikon* läckade XERXES ifrån Perſien, at bekriga dem, och Fikonens läckerhet torde äfven til en del varit orſaken til Carthagos förſtöring, enligt några mening.

HASSELQVIST intygar, at Caprificus trådet planterades til häckar.

Hon-trådet gifver endaſt åtbare *Fikon*. Genom befrödning förädlas de til ſmak, bördighet, ſaftrikhet och tidigare mognad, ſå at de blifva af et mycket högre värde, ſom ſes af Jerem. 24: 4. och Oſeæ 9: 10.

Uti Palæſtina, likaſom i Europa, mogna *Fikonen* vanligen icke förr, än i Auguſti månad; men de tidige *Fikonen* komma om våren, uti April och Maj månader. De *tidige Fikonen* börja urſpricka om höſten, ſå ſedan i dvala hela vintren, och mogna om Våren. Sådane kunna träffas i Palæſtina vid Påſk-tiden, och et ſådant träd måſte det varit, ſom Frälſaren träffade vid vägen

til Jerusalem, hvilket var ofrugtsamt, och som omtalas i Matth. 21: 19. I Marc. 11: 13. säges, at de vanlige *Fikons* tid ännu icke var inne. Den kart, som om hösten framskjuter, stadnar af kylan i sin växt; men af Vår-solens varma strålar qvicknar den och mognar sin frugt, då andre träd först börja skjuta knoppar. Vid Jericho bär det frugt 10 månader om året.

Om våren utspricka *Fikonträdets* blader och vanligen framkomma då ämnen til Frugten. Det heter derföre uti Matth. 24: 32. Marc. 13: 28. Luc. 21: 29. af *Fikonträdet* lärer en liknelse. När i sen *Fikonträdets* grenar svälla och skjuta löf, så dömen i, at sommaren är för hand.

Psalm. 105: 33. åtskiljer bägge *Fikon-arterne.*

Fikonträdets frugt var en af de saker, hvarmed Moses sökte göra det förlofvade landet angenämt för Judarne.

4 Mos. 13: 24. Spejarne hemförde Granatäpplen, en Vinranka med en klase drufvor, på en stång, och *Fikon.*

Fikonträdet förekommer ofta omtaladt i den heliga Skrift:

5 Mos. 8: 8. se *honing.*

Psalm. 105: 33. då de plågor upräknas, hvarmed Egyptierne hemsöktes, så säges: han kullslog deras vinstäckar och *Fikonträn*, och sönderbröt alle trän innom deras gränsor.

Eſai. 34: 4. hela Himmelens hår, ſkal förfalna, ſåſom löf förfalnar på vinſtåck och *Fikontråd.*

Eſai. 36: 16, 17. hvar och en ſkal åta frugten af ſin Vinſtåck och ſit *Fikontråd*, til dels jag förer eder til det land, der Korn och Vin, ſådesfält och vinberg finnas.

Jerem. 5: 17. et långvåga folk ſkal förtära din ſköld och dit bröd, dine ſöner och döttrar, din både mindre och ſtörre boſkap, dine vinſtåckar och *Fikontrå* m. m.

Jerem. 8: 13. inga drufvor ſkola finnas på Vinrankan, inge fikon på *Fikontrådet.*

Dom. 9: 10, 11. träden ſade til *Fikontrådet*: Kom du och blif Konung öfver oſs. *Fikontrådet* ſvarade: ſkal jag öfvergifva min ſötma och min ömmiga frugt, och gå bort, at göra mig beſvär med trån?

Haggai 2: 20. Vinqviſten, *Fikontrådet*, granatåpplet och Olivetrådet hafva ännu icke burit någon frugt.

Oſea 2: 12. hånnes Vinſtåck och *Fikontråd*, om hvilke hon ſade: den ſkånk, ſom mine älſkare gifvit mig, vil jag förſtöra, och göra platſen til en ſkog, hvaruti vild djuren ſkola finna ſin näring.

Joel 1: 7, 12. et oräkneligt folk förröder min vinſtåck, afbryter mit *Fikontråd*, gnager det ſönder, ſå at det omkulfaller, och dels grenar

ligga hvitnade. Vinſtåcken är borttorkad, *Fikon-trådet* förviſsnadt. — *Fikontråd* ſå väl ſom andre nyttige träd förödde, ſkadades och härjades af fiender, under krig, för at tilfoga al möjelig ſkada.

Amos 4: 9. Maſk förtärde det mäſta i edra trägårdar, edra Vinberg, edra *Fikontrån* och oljotrån.

Micha 4: 4. hvar och en ſkal få ſitta under ſin Vinranka och ſit *fikontråd*, utan al fruktan. Härmed målas et lands lycka och frid.

Habac. 4: 17, 18. om än *Fikontrådet* icke ſlår ut, och ingen frugt finnes på Vinrankorna; om oliveſkörden ſloge felt, och fåren ryktes utur fårahuſen; vil jag dock glädja mig öfver Herren, och frögdas öfver Gud, ſom min hjelp är.

Nahum 3: 12. Alle dine fäſtningar äro *Fikontrån* med tidigt mognad frugt, ſom, når den afſkakas, faller den i munnen, ſom deraf äta vil.

1 Kon 4: 25. Juda och Iſrael ſuto trygge, hvar och en under ſit *Fikontråd*, ſå länge SALOMO lefde.

2 Kon. 18: 31. en hvar ſkulle få äta frugten af ſin vinſtåck och ſit *Fikontråd*.

Sedeſpr. 27: 18. den ſit *Fikontråd* värdar, får äta dess frugt.

Höga Vis. 2: 13. på *Fikontrådet* mognar frugten, och Vinrankans ſpåda druſklaſar ſprida ſin lukt.

Uti Matth. 21: 17. och följande förekommer hiſtorien om *Fikonträdet* vid vägen, på hvilket Frälſaren icke fann någon frugt, och ſom på deſs tilſägelſe, at ej bära mer någon frugt, ſtraxt förtorkades.

Joh. Ev. 1: 48. NATHANAEL ſatt under et *Fikonträd.*

Fikonträdets ſaft är mjölkhvit; derpå ſyftar

Joel 1: 7. Gråshopporna afbryta mine *Fikonträ*, och gnaga dem ſönder, at de omkulfalla, och deras grenar ligga hvitnade.

Uti Jacobs Epiſt. 3: 12. frågas: kan et *Fikonträd* bära oliver, eller en vinranka *fikon*?

Marc. 11: 13, 20, 21. omnämner ſamma hiſtoria om *Fikonträdet*, ſom löf hade, men ingen frugt, emedan då icke var Fikonens tid. Frälſaren ſade: Åte aldrig någon frugt af dig hådanefter; och andra morgonen ſågo Lärjungarne *Fikonträdet* förtorkadt nedifrån rötterna. PETRUS ſade då: Si! *Fikonträdet*, det du förbannade, är förtorkadt.

Luc. 13: 6, 7. ſade Frälſaren denna liknelse: En man hade et *Fikonträd* planteradt uti ſin vingård. Han kom och ſökte frugt derpå, men fann ingen. Då ſade han til vingårdsmäſtaren: Si, nu i tre år har jag kommit, och ſökt frugt på detta *Fikonträd*, men funnit ingen.

Afhandling
om
de WÅXTER,
som i Bibelen omtalas.

Tredje Delen.

Med Medicinska Facultetens gunstiga tillstånd
under
Medicinæ och Botanices Professorens samt
K. Wasa Ordens Commendörens m. m.
Doctor
C. P. THUNBERGS
inseende
utgifven
af
CARL MAGN. SUNDBERG
af Östgötha Landskap
och til granskning framställd
uti Botan. LectionsSalen
d. 21 Maj 1828.
p. v. t. f. m

Upsala
hos Palmblad & C. 1828.

KONUNGENS TROTJENARE

KONGL. HOFPREDIKANTEN OCH KYRKOHERDEN M. M.

HÖGÅREVÖRDIGE OCH HÖGLÅRDE

HERR MAG. ARV. AUG. AFZELIUS

vördnadsfull och tacksamt

tillegnad

af

CARL MAGN. SUNDBERG.

RÅDMANNEN OCH HANDELSMANNEN

ÅDEL OCH HÖGAKTAD

HERR ISRAEL WINBLAD

DE HULDASTE FÖRÅLDRAR

helgad

af

sonlig kärlek och tacksamhet.

Fikon, såsom en förträffelig frugt, omtalas på flere ställen i Bibelen:

4 Mos. 20: 5. Judarne knorrade, och frågade: hvarföre hafven J fört oss utur Egypten, och låtit oss komma til denna usla orten, hvarest intet kan fås, hvarken *Fikon* eller Vin, eller Granatäple växer, och der intet vatn finnes, at dricka.

2 Kon. 20: 7. *Fikon* lades på Hiskias böld, hvarefter han til hälsan återställdes.

1 Chron. 12: 40, När David vid Hebron valdes til konung, och folket blef når honom i tre dagar, tilfördes til deras förplägning ibland mycket annat, äfven *Fikon*.

Esai. 38: 21. Esaia böd, at man skulle taga et stycke *Fikon* och lägga på bölden, at Hiskia måtte varda helbregda.

Jerem. 8: 13. se *Fikonträd*.

Jerem. 24: 2, 3, 5, 8. i den ena korgen voro ganska gode *Fikon*, sådane, som de först mogne plåga vara; men i den andre så elake, at de icke kunde ätas. Vid de gode *Fikonen* liknar jag, säger Herren, de fångne af Juda . . . sådane, som de elake *Fikonen* äro, vil jag göra Zedekia, m. m.

Amos 7: 14. Propheten Amos sade: jag är en Herde, som hafver min föda utaf vilde *fikon*.

Nehem. 13: 15. på Sabbathen infördes laſtade åsnor, med ſädeskårſvar, vin, drufvor, *fikon* och allehanda bördor til Jeruſalem.

Fikon-kakor nyttjades ſåſom födoämnen och til läkemedel, ſom ſes af

1 Sam. 30: 12. de funno en Egyptiſk man på marken liggande, hvilken de förde til David, ſedan de gifvit honom bröd och dricka, ſamt et ſtycke af en *Fikonkaka*, och två ſtycken af en Ruſinkaka.

2 Sam. 16: 1. David hade hunnit et litet ſtycke med om bergſpitſen, då Ziba, Mephibo-seths tjänare mötte honom med et par ſadlade åsnor, ſom buro honom 200 ſtycken bröd, 100 ruſinkakor, 100 Fikonkakor, och en lägel vin.

Sycomor. Ficus *ſycomorus*. Schickmim.

Sycomoren är et ſtort och lummigt *Fikon-träd*, tälſynt i Europa och ſällan odladt i deſe Orangerier. *Det förekommer tvänne gånger i nya Teſtamentet, men under olika namn. Uti et ſådant träd upklef* Zachæus, *för at kunna ſe Frälſaren, Luc. 19: 4. och icke uti det ſvaga Mulbärſtädet, ſom proföfverſättningen tolkar, ej eller det taggiga trädet, Elæagnus anguſtifolia.*

Luc. 17: 6. är nämndt ſamma träd ellet Ebreernas *Schikmim*, hvilket i proföfverſättningen är tolkadt med Mulbärsträd.

Sycomoren med ſtora runda blader förekommer almänt växande i Palæſtina, och gifver ymnig ſkugga åt reſande. Hasselqvist ſäger det vara et mycket ſtort träd, femtio fot i diameter. Han betygar åfven, at *Fikonen* äro ſöte och ſaftfulle, ſå gode, at man ej kan åta ſig mått deraf. I Mars månad utſkjuta Fikonknopparne och uti Junio mogna *Fikonen*.

Trådet år faſt och varagtigt samt nyttjas til likkiſtor, äfven för balſamerade lik. Hasselqvist ſåg Mumiæ kiſtor uttagas, ganſka väl behålna, ſom voro 2000 år gamla.

Finnas växande vid Jaffa, på oljoberget.

Vid et *Sycomortråd* befann ſig Frälſaren, då Lärjungarne begärde, at Han ſkulle gifva dem en ſtörre tro, och då Han ſvarade: om eder tro' endaſt vore til ſin ſtorlek at jämföra med Senapskornet, ſå ſkulle, på edert bud, detta resliga träd losſa ſin rot, ömſa ſin plats och plantera ſig i hafvets böljа. Se Luc. 17: 6. der det tolkas med Mulbärsträd.

Eſai. 9: 10. *Sycomorer* äro borthugne, Cedrar ſkole vi ſätta i ſtället.

1. Kon. 10: 27. och 2 Chron. 1: 15. 9: 27. Silfver ſamlade Salomo i Jeruſalem ſå ymnigt, ſom ſten, och Ceder i den mängd, ſom *Sycomorer* på ſidlåndte orter.

1. Chron. 27: 28. omtalas *Sycomorer* på flåtmarken.

OLIVE-TRÅD. OLEA *europæa*. ZAJIL. ETS SCHAMÅN.

Zajil år cultiveradt olivetråd och *Ets Schamån* vildt oljotråd. Det växer, likasom Fikontrådet, endast i de mildare klimater, i södra Europa, Africa och Asien, både vildt och odladt; i de kallare hålles det i Orangerier, utan at gifva någon frugt. Utgör ej sällan hela skogar. Är et vackert Träd, med fine tjocke, altid grönskande blader, och et af de nyttigaste för sin frugt, hvaraf den pråslade oljan gifver mycken vinst, och som var för Israëliterne i Palæstina af mycket värde. Efter PLINII intyg skal trådet kunna lefva 200 år. Det kan ock fortplantas med afläggningar; Frugten är en (*drupa*) nöt, omklåd med et köttagtigt ämne, som är mycket stoppande och hopdragande. Hel nytjas frugten inlagd i ättika, at ätas, som desert, at styrka magen vid matsmältningen. Prässad gifver den en klar, grönagtig, olmakelig mild olja, som nytjas til maträtter och til matlagning i stället för smör, någon gång til Lampor, och til smörjelser. Oljan nytjas äfven mycket, som et Medicament, at upmjuka, befordra suppuration, på bölder, uti hosta, sjenkolik, emot förgift och alla andra skarpheter, emot ormbet, förstoppningar med mera. Bästa oljan i Palæstina göres af gröna omogna oliver genom stötning.

Tråd-ſlaget är hårdt och tjänar til ſvarfning, till doſor och andre Möbler.

Frugten är olika til ſtorlek och figur. De ſpanſka oliverne äro ſtörſt; i Provence blifva de aflånga; i Tascana äro de ſmå, runda hvita, grö-na och rödagtiga. Köttet, ſom omkläder nöten, är löſare eller faſtare.

Oliverne inläggas med ſalt och ſpecerier; uti ättika inlagde föras de til Sverige, och nytjas vid ſteken under högtidlige Måltider.

Oljoträdet är i de ſödra och varma länderna öfver alt odladt, ſamt af högſta nödvändighet och nytta:

Vid Jeruſalem växer det tillika med Mandel- och Perſikoträdet; emellan Jaffa och Rama äro ſmå oliveſkogar, dem HASSELQVIST omtalar; emellan Tiberias och Kana; emellan Sebaſte och Chilin; i dälder och på bergen emellan Jeruſalem och Sichem omtala flere Reſebeſkrifvare dem; uti dälderne omkring Balbeck fant HASSELQVIST de bäſte oliver, ſom han ätit uti Levanten; på Oljo-berget, ſom deraf fått ſit namn; i dalen Crum vid Je-ruſalem; vid Bethlehem; vid Gaza; på vägen emel-lan Jaffa och Jeruſalem; Rama förer til Jaffa, at utſkeppas Såpa, tilredd af olja och aſka; på ber-get Gariziim; på Karmels berg nedtil med Lager-trän; emellan Rama och Tiberias; vid Galilæiſka

hafvet; i dålderne vid Bethlehem; vid bäcken Sorek och i Eſkols dålder; på Horebs berg och Libanon; vid Hamats ſtad.

Olivoqviſt är en ſinnebild af Frid och förekommer i Judith 15: 13. JUDITH krönte ſig med kranſar af *olive-qviſtar*, och gick i dans framför alt folket, ſedan hon dödat HOLOFERNES.

500 borgare i Sidon, med *Olive-qviſtar* i händerne tigde fred utaf ARTAXERXES.

Nehem. 8: 15. til Löfhyddor användes, ibland annat, äfven *Olive-qviſtar*.

Uti Baruchs 6: 42. omtalas Olive-kakor, och i

Habac. 3: 17. Olive-ſkördsela.

Olive-trädet i almänhet förekommer på många ſtällen i den Heliga Skrift omtaladt:

Dom. 9: 8, 9. Träden fade til *Oljoträdet:* blif du Konung öfver oss. *Oljoträdet* ſvarade dem: ſkulle jag öfvergifva min fetma, hvilken både Gud och människor hos mig priſa, och gå bort och göra mig befvär med trän?

Pſalm. 52: 10. jag är ſåſom et grönſkande *Olivetråd* vid Guds hus.

1 Kon. 6: 23. Två Cherubimer gjordes af

Olivetråd; och til ingången i Choret dörrar, vers. 31. och til ingången til ſjelfva Templet, vers. 33.

Dom. 15: 5: *Simſon* ſatte eld på de Philiſteers ſådesland, ſå at både ſkylar och oſkuren ſåd, både vingårdar och *Oljetråd* förbrändes.

Haggai 2: 20. Amos 4: 9. ſe *Palmtråd*.

Pſalm. 128: 3. Dine barn ſkola vara ſåſom *Oliveplantor* omkring dit bord.

Eſai. 24: 13. När inne i landet ſå går til, ſkola dock ibland folken några blifva öfrige, ſåſom efter et afſkakadt *Oljetråd*, och ſåſom det, man efterhåmtar, ſedan vinbergningen är ſlutad.

Eſai. 41: 19. jag vil i öknen ſätta Cedrar, Acacier, Myrten och *Oljeträd*, i ödemarken vil jag låta Gran och Bok och Buxbom tillika växa.

Jerem. 11: 16. Herren kallade dig et frodigt *Oljetråd*, ſom ſkön frugt båra ſkulle.

Syrach 24: 15. jag hafver växt up ſåſom et Palmtråd vid Engeddi, ſåſom en Roſ i Jericho, ſåſom et ſkönt *Olivetråd* på fria fältet, och ſåſom Lönntråd vid vatn.

Syrach 50: 10. ſålom et frugtbårande *Oljetråd*, och ſåſom en ſkyhög Cypreſs, (lades SIMON ONIE ſon, öfverſte Präſten vara.)

Haggai 1: 11. jag framkallade torka öfver jorden, öfver bergen, öfver sädesväxten, öfver Winträd och *Oljeträd*, och öfver alt, hvad jorden frambringar.

Haggai 2: 20. se Fikonträd.

Zachar. 4: 3, 11. Bredevid ljusstaken stodo tvånne *Oljoträd*, det ena til höger om skålen, det andra til vänster.

Amos 4: 9. Mask förtärde det mästa i edra Trägårdar, edra Vinberg, edra Fikonträd och *Oljeträd*.

Rom. 11: 17, 24. Om några af grenarne blifvit afbrutne: om du, som varit et vildt *Oljeträd*, är inympad samt delagtig vorden af det ägta *Oljeträdets* rot och fetma; så förhäf dig icke öfver grenarne; ty om du, som är afskuren ifrån et af naturen vildt *Oljeträd*, blifvit utom naturen inympad i et ägta *Oljeträd*; huru mycket mer, skola då icke desse, som äro naturlige grenar, inympas uti sit eget *Oljeträd*.

Det bästa af *Olja*, af vin och åkerfrugter, hvaraf förstling bör gifvas åt Herren, skulle ARON och dess Söner tillhöra, och kunde ätas af hvar och en i deras hus, som var ren. Lika så alt, hvad til spillo var gifvit; den första frugt, och alt, hvad som först öpnade moderlifvet af Människor och Boskap, skulle höra dem til. 4 Mos. 18: 12—19.

2 Mos. 27: 20. *Olja* nytjades til lampor uti Vitnesbördets Tabernakel.

Til Präſtvigning ſkulle tagas en ung Stut, och två Vädrar, oſyradt bröd och oſyrade kakor, blandade med *Olja*, och oſyrade tunn-kakor af hvetemjöl, ſmorde med *Olja*; och ſedan Aron och deſſ Söner voro tvagne och klädde, ſkulle *Smörjelſe-oljan* gjutas öfver deras hufvud. 2 Mos. 29: 1—7. Sedan ſkulle offret förrättas.

3 Mos. 24: 1—3. klar, präſſad *Olja* af Oliver ſkulle beſtändigt nyttjas til uplysning uti Lamporna på den gyllene Ljusſtaken, ifrån afton-nen til morgonen.

Olja tillades, blandades eller knådades med fint hvetemjöl vid många offer, och förekommer i detta afſeende ganſka ofta omnämnd, uti 4 Mos. 28: 5, 9, 12, 20, 28. 29: 3, 9, 14.

1 Kon. 5: 11. Salomo gaf Hiram *Olja* och Hvete, til utbyte emot Cedrar och Cypreſſer.

4 Mos. 28 och 29 Kapitel, omtalas huru til mjölet vid Spisoffret lades oftaſt *Olja*, ſom inknådades.

Olja nyttjades äfven med andre Specerier, myrrha, kanel, Calamus, Caſſia, ſom läs i 2 Mos. 30: 23—30. til ſmörjelſe, för Vitnesbör-dets Tabernakel och Ark, bord, Ljusſtaken med ſina tilhörigheter, Rökaltaret, Bränoffers altaret

med ſina tilhörigheter, at vigas, ſamt Aron och hans Söner til invigning.

Välluktande *Olja* omtalas Matth. 26: 12. Joh. Ev. 11: 12.

Matth. 25: 8. Marc. 14: 3. gifver oss af eder *Olja*, ty våra lampor ſlockna.

Dyrbar Smörjelſe anföres i Matth. 26: 7, 9. Lucæ 7: 37, 46. Joh. Ev. 12: 3. Marc. 14: 3.

Oljegårdar omtalas uti:

2 Kon. 5: 26. Propheten Elisa frågade Gehasi: Var detta rätter tid, at taga ſilfver och kläder, at förvärfva *Oljegårdar* och Vinberg, får och boſkap?

Nehem. 5: 3, 4, 11. Vi hafve pantſat våre åkrar, våre Vingårdar, våre hus; hvarifrån ſkole vi taga ſåd, denna hårda tiden? Vi hafve lånt pånningar på våra åkrar och våra vingårdar, at betala ſkatt til Konungen. Låt dem i denne dag ſå igen ſina åkrar, ſina vingårdar, *Oljegårdar* och hus, ſamt räntan på pånningar, ſåd, vin och *Olja*, ſom i hafven tagit af dem.

Nehm. 9: 25. de intogo faſta ſtäder, och et frugtbart land, och fingo hus fulla med allehanda förråd, urhugna brunnar, vingårdar, *Oljegårdar* och frugtbårande trän i ſtor myckenhet.

Job. 15: 33. omnämner en bloma af oljeträdet. Lik en mogen drufva af vinſtöcken, en bloma af *Oljeträdet*, ſkal han (den ogudagtige) nedfällas.

Jacobs Epiſt. 3: 12. *Oliver* nämnas, ſe *Fikonträd.*

Ännu oftare förekommer *Olja*, omnämnd uti Bibeln.

Job. 29: 6. Job önſkar: O! at jag vore ſåſom uti de dagar, då mine fötter vadade i mjölk, och hälleberget för mig gjöt *oljefloder*.

2 Kon. 18: 32. talas om det land, ſom bär korn, vin, bröd trädgårdsfrugter, *Olja* och honing.

1 Chron. 12: 40. ſe Kamel.

2 Chron. 2: 10, 15. dem af ditt folk, (säger SALOMO til HIRAM, Konungen af Tyrus) ſom virket hugga och förarbeta, vil jag til underhåll gifva, 20,000 Corer Hvete, 20,000 Corer bjugg, 20,000 Bath vin, och 20,000 Bath *Olja*. Hvetet, kornet, *Oljan* och Vinet, ſom min Herre lofvat, må du ſända dine tjänare.

2 Chron. 11: 11. de fordne fäſtningsverken ſatte Han (REHABEAM) i ännu bättre förſvarsſtånd, inſatte Befälhafvare deröfver, och förſåg dem med förråd af lifsmedel, *olja* och vin.

Jerem. 31: 12. de fågna ſig öfver Herrans gåfvor, öfver korn, vin, *olja* och boſkaps-hjordar, af alle ſlag.

Jerem. 40: 10, 12. I ſamlen in vin, frugt och *olja*, förvaren til edert behof, och bebon de ſtäder, hvaräſt i kunnen vin finna; de återvände i landet inſamlade en ſtor myckenhet af vin och frugt.

Jerem. 41: 8. döda oſs icke, vi hafve här i marken nedgömt hvete, bjugg, *olja* och honing.

Heſek. 27: 17. Juda och Israels land ſälde dig (Tyrus) Hvete ifrån Minnith, Fannag, Honing, *Olja* och Balſam.

Heſek. 46: 5. ſe *Får*.

Osea 2: 5, 8. jag ſkal hålla mig til mine älſkare, ſom giſva mig bröd, vatn, ull, lin, *olja* och koſtelige drycker.

Osea 12: 1. Med Assur ſluta de (Israels folk) förbund, och föra *Olja* til Egypten.

Joel 1: 10. Kornet är förderfvadt, Vindruf-vorne borttorkade, alt hopp om *Olja* förſvunnit.

Joel 2: 19. Nu ſänder jag til Eder, (ſäger Herren) korn och muſt och *olja*, ſå at i deraf ſkolen nog hafva.

Amos 6: 6. I, ſom dricken vin utur ſtora ſkålar, och ſmörjen eder med aldramäſt välluk-

tande *olja*, men bekymren eder intet om Josephs skada.

Micha 6: 7, 15. kan Herren finna behag i tusende Vädrar, i otalige strömar *olja*? Du präs-far *olja*, men får icke smörja dig derined.

Haggai 2: 13. Om någon bore heligt kött uti sin klädesflik och rörde med sin klädesflik vid bröd, mos, vin, *olja*, eller hvad för spis, det ock vore; blefve då detta helgadt?

Esra 6: 9. se *Lam.*

Esr. 7: 22. alt intil 100 kickar silfver, 100 Cor hvete, 100 Bath vin och *olja* och salt efter behof.

Nehem. 10: 39. uti förrådsrummen borde Israels och Levi barn samla gåfvorna af säd, druf-must och *olja*.

Nehem. 13: 5, 12, uti förrådshusen insam-lades spisoffer, rökelse, käril och tionden af säd, vin och *olja*.

Syrach. 39: 27. det förnämsta, som män-niskan behöfver til lifvets uppehälle, är vatn, eld, järn, salt, semlomjöl, honing, mjölk, druf-saft, *olja* och kläder.

Sedespr. 5: 3. halare' än *olja* är en trolös hustrus läppar.

3 Mos. 24: 1—3. klar, präslad *olja* af Oliver skulle beständigt nytjas til uplysning uti lamporna på den gyllene Ljusstaken, ifrån aftonen til morgonen.

Olja tillades, blandades eller knodades med fint hveremjöl vid många offer, och förekommer i detta afseende ganska ofta nämnd, uti 5 Mos. 28: 5, 9, 12, 20, 28. 29: 3, 9, 13.

1 Kon. 5: 11. SALOMO gaf HIRAM *olja* och hvete, til utbyte emot Cedrar och Cypresser.

4 Mos. 28 och 29 Kap. omtalas huru til mjölet vid spisoffret lades ofta *olja*, som inknodades.

Olja nytjades äfven med andre Specerier, myrrha, kanel, Calamus, Cassia, som ses i 2 Mos. 30: 23—30 til smörjelse, för Vitnesbördets Tabernakel och Ark, bordet, Ljusstaken med sina tilhörigheter, Rökaltaret, Brännoffers altaret med sine tilhörigheter, at vigas, samt ARON och hans söner til invigning.

Judith. 11: 13 de hafva ock beslutit at förtära förstlingen af hvete, och tionden af vin och *olja*, som varit helgad och förvarad åt Prästerne.

Judith. 16: 8. Judith smorde sit ansigte med välluktande *olja*.

Amos. 6: 6. J, som smörjen eder med välluktande *olja.*

Esth. 2: 12, talas om *Mirrhams-olja* til smörjning.

Jacob. Epist. 5: 14. den i församlingen sjuke skulle smörjas med *olja* i Herrens namn.

Luc. 10: 34. Samariten förbandt såren på den röfvade mannen, och gjöt *olja* och vin deruti.

Luc. 16: 6 omtalas de hundrade tunnor *olja*, som den otrogne gårdsfogden lät nedsätta til femtio.

Uti Matth. 26: 12 och Joh. Evang. 11: 2 omtalas välluktande *olja.*

Matth. 25: 8. Marc. 14: 3. Gifver oss af eder *olja*, ty våra Lampor slockna.

Uti Matth. 26: 7, 9. Luc. 7: 37, 46. Joh. Evang. 12: 3 anföres berättelse om en dyrbar *smörjelse.*

Uti 1 Mos. 8: 11. omtalas den Dufvan, som *Noach* utsläpte utur Arken, hvilken emot aftonen återkom, och förde i munnen et afbrutit *Olive-löf*, hvaraf han förnam, at vatnet var affallit på jorden til den grad, at Träden voro blottade och kunde grönska.

Cedertråd. Pinus *Cedrus*. Aëres och Es.

Detta pragtfulla träd får ofta namn af Libanons *Ceder*. De gamle Ebreer kallade det Eros och Invånarne i nejden Ars.

Cedern är ibland barr-träden den pragtfullaste för sin storlek och höjd. Den skiljer sig ifrån andre med sine penselllike, af flere strålar bestående blader, och kallas i Bibelen Aëres, til skilnad ifrån Tallen, som äger endast tvenne blader utur hvarje knopp, och som kallas Scherdin.

Cederskogen på Libanon var fordom mycket ansenligare, än den nu befinnes.

De äldste, störste och ansenligaste *Cedrar* hafva af Saracenerna blifvit borthuggne. Dess skog finnes på en slätt, 2 mil från et Carmeliter-kloster, omgifven af Libanons högsta spitsar. Uti dess nordvästra kant finnes åfven en liten skog af dem, tillika med några Tallar, Ekar, Cypresser, Haslar och Lönnar, Enar och Björkar. De växa på en höjd af berget, som stundom är täckt med 6 månaders snö. De äldsta Cedrar, som nu finnas af någon skönhet och rake, äro icke synnerligen talrike. Många resande hafva räknat dem, och antalet har merendels altid varit olika, efter mer eller mindre noggrann räkning, samt befunnits emellan 28 och 19. År 1550 räknade Belonius 28; 1688 fann la Roche endast 20; 1683 räknade le Bryn det största antal, nemligen 35, och det minsta antal 12 stora af Petit Queux, 1721; 18 af Korte 1738 och af Gröben 1680, 16 af Maundrel 1696, samt endast 15, utom en kulfallen, af Pocock 1739.

Afhandling
om
de WÅXTER,
som i Bibelen omtalas.

Fjerde Dèlen.

Med Medicinska Facultetens gunstiga tilstånd
under
Medicinæ och Botanices Professorens samt
K. Wasa Ordens Commendörens m. m.

Doctor

C. P. THUNBERGS

inseende

utgifven
af

JACOB EMIL WINBLAD
af Uplands Landskap

och til granskning framstäld
uti Botan. LectionsSalen
d. 24 Maj 1828.

p. v. t. c. m.

Upsala
hos Palmblad & C. 1828.

DE HULDASTE FÖRÅLDRAR

helgadt

af sonlig kärlek och tacksamhet.

De gamle *Cedrar* hafva en kort, tjock ſtam, nedan til delt i 3, 4 eller 5 ſtore grenar. En *Ceder* af 100 års ålder år tjock ſom en mans lår: Högden til grenarne år 6, 7, 15, 18 eller 24 fot. Hela trådets högd ſtiger til 80 fot; yngre gå til 40 fot. Tjockleken råknas vanligen til 5 a 6 famnar; TROILO ſåger, at 4 karlar ej kunde omfamna den ſtörſte *Cedern*. POCOCK måte et Cedertråd om 24 fot, och et trekantigt om 12 fot på hvar ſida. ROGER råknar tjockleken til 8½ famn. ARVIEUX ſåger, att ſex man icke kunde omfamna en *Ceder*, hvars tjocklek han beråknade til 36 fot. MAUNDREL fann en af de ſtörſte vara 36 fot i omkrets. QVEUX fann den ſtörſte 8 famnar i omkrets, KORTE 7 famnar och 4 ſpann, POCOCK 24 fot. Några finnas 2 a 3 famnar tjocke.

Uti Beſchris dalen tyckte BERGGREN ſig kunna råkna *Cedertrådens* antal til 8 eller 9 hundrade. Res. 2. p. 205.

Den *Cedern*, ſom år planterad i Paris, ſåges vara 120 år gammal, och åga 5½ fot i omkrets.

Cedertrådet år hvitt och användes i ſtor myckenhet til Salomos Tempel, ſamt fördes til en ſtor del från Sidon.

Det ſkadas icke af maſkar. Af det ſamma gjordes Förbunders ark och Templets Tabernakel. Då SALOMO fattat det beſlut at bygga et Tempel i Jeruſalem, helgadt åt Herrens namn, ſamt för

ſit Konungaſäte et palats, beſtämde han til den ändan 70,000 mån til handtlangare, och 80,000, ſom trå och ſten hugga ſkulle på berget til pelare, bjälkar, bråder och plankor, jämte 3,600 upſyningsmän, hvilke öfver dem hade at befalla. Så ſtora anſtalter vidtagas ej ofta, och ſådane bygnader upföras ſällan. Härom kan läſas 2 Chron. 2 Kap. På Templet bygdes 46 år.

Uti Trädets utvitrade käda, ſom är vattenagtig, lade Egyptierne ſine Lik, at balſameras.

Cedern tillägges 3000 års ålder, och några anſe dem hafva varit til ifrån Skapelſen, ſamt uthärdat ſyndafloden.

Kottarne hafva en knytnäfves ſtorlek, äga ſtark lukt, ſtå uprätte, äro brune och glatte.

Grenarne utſkjuta 6, til 8 a 12 alnar från jorden, ända til 111 fot.

Uti Pſalm: 92: 13, ſäges den rättfärdige ſkola växa ſålom et *Cedertråd* på Libanon, liknelſevis, emedan grenarne på Cedern ſtå vinkelrätt emot ſtammen, och barren vinkelrätt emot grenarne, ſom berättas i BERGGRENS reſa 2 del. 206 p.

Job. 40: 12. ſe Elefant.

2 Sam. 5: 11. 7: 7. omtalas *Ceder* och *Cedertråd* från Tyrus, då det ſäges, at ifrån HIRAM, Konungen i Tyrus ankommo til DAVID

ſändebud, ſom förde med ſig *Cederträn*, timmermän och ſtenhuggare, at bygga hus åt DAVID.

2 Sam. 7: 2, 7. Si! jag bor, ſade DAVID til NATHAN, uti hus af *Ceder* bygdt, och Guds ark ſlår under tält.

1 Kon. 4: 33. SALOMO, ſålom vis, ordade om trän, ifrån *Cedern* på Libanon, intil Moslan, ſom på muren växer; om fyrfotade djur, om foglar, om maſkar och om fiſkar.

1 Kon. 5: 11. ſe Olja.

1 Kon. 5. 6, 8, 10. Gif befalning, at *Cedrar* för min räkning få huggas på Libanon: var SALOMOS begäran til HIRAM, ſom ſvarade: jag vil i alt fulgöra din åſtundan, angående virket af *Cedrar* och Cypreſſer. Och HIRAM gaf SALOMO virke af *Cedrar* och Cypreſſer, ſå mycket han åſtundade. Se 1 Chron. 14: 1, 2. Chron. 2: 3.

1 Kon. 6: 9, 10, 15, 16, 17, 18, 20, 36. Sedan templet var färdigt bygdt, panelades deſs tak och hvalfbogar med *Ceder*. Bygnaden förbands med *Cederbjelkar*. Deſs väggar klädde han inuti med *Cederbräder*. Det aldraheligaſte, et rum längſt in uti Templet, panelade han med *Cederbräder* ifrån golf til Tak. Hela huſet var inuti klädt med *Ceder*. Alt var af *Ceder*; ingenſtädes ſåg man ſten. Altaret var åſven af *Ceder*

och öfverdraget af guld. Den inre gården byggdes med tre rader pelare, af huggen ſten och en rad af *Ceder*, ſe vidare 2 Chron. 3: 5.

1 Kon. 7: 2, 3, 7, 11: 12. SALOMO upförde et ſlott kalladt Libanons lund, uppå pelare rader af *Ceder*, och et bjelklag af *Ceder* ofvan på pelarna, ſtålda i fyrkant Med *Ceder* paneladе han både tak och utbygda Gallerier, ſom hvilade på fem och fyratio pelare, femton i raden. Förhuſet, der Thronen ſtod, i hvilken Konungen plägade ſkipa lag, och ſom derföre kallades domſalen, var med *Ceder* paneladt, ofvan och nedan. Öfverbygnaden uptördes jämväl af koſtbar huggen ſten och af *Ceder*. Stora gården, ſom omgaf hela bygnaden, innehöl tre rader pelare af huggen ſten och en rad af *Ceder*.

1 Kon. 9: 11. 17: 1. ſäges, at 20 år förflutit under den tid, SALOMO upförde de tvånne bygnaderna, Herrens Tempel och Kongliga Slottet, hvartil HIRAM förſträckt honom *Cedrar*, Cypreſſer och Guld, ſå mycket han åſtundat.

1 Kon. 10: 27. 2 Chron. 1: 15. 9: 27. ſe Sycomorer.

Utom de anförde ſtällen, nämnes *Cedren* ofta.

4 Moſ. 19: 6. omtalas et ſtycke *Cedertråd*, ſom Präſten ſkulle taga och kaſta i elden.

Dom. 9: 15. Då Träden ſkulle välja Törnbuſken til ſin Konung, ſvarade han: är det icke

eder oprigtiga vilja, at ſmörja mig til Konung, ſå gånge eld ifrån Törnbuſken och förtäre *Cedertråen* på Libanon.

2 Kon. 19: 23. SANHERIB hade hotat, at nedhugga Libanons höge *Cedrar*, deſs utvaldaſte Cypreſſer, och at ſlå låger på deſs högſta ſpits, ſå väl, ſom i deſs fruktbärande parker.

Eſai. 9: 10. ſe Sycomor.

1 Chron. 22: 4. DAVID lät en myckenhet jern til Guds hus bygnad anſkaffas, förutan koppar i *oräknelig* (mängd) myckenhet, och *Cedrar* utan tal.

2 Chron. 8. SALOMO begärde af HIRAM, at han ſkulle ſända honom *Cedrar*, Cypreſſer och Sandelträd af Libanon.

2 Chron. 25: 18. JOAS Israels Konung lät ſvara AMAZIA, Konungen i Juda: Törnbuſken på Libanon ſkickade en gång til *Cedern* och anhöll för ſin ſon om deſs dotter.

Höga Vil. 1: 17. ſäges: i våre hus äro bjelkarne *Cedrar*, våra ſparrar Cypreſſer.

Höga Viſ. 3: 9. bygdes af *Ceder* en brudgums Thron och den kläddes med guld, at hvila på ſilfver ſtolpar.

Höga Viſ. 5: 15. hans utſeende liknar Libanons pragt, ſåſom *Cederns*.

Höga Vis. 8: 9. Är hon en port, vilje vi med *Cederplankor* henne befästa.

Ps. 29: 5. Guds röst krosar Libanons *Cedrar* i spilror.

Ps. 80: 11. kallas de Guds *Cedrar*.

Psalm. 104: 16, 17. Herrens Trä stå frodige, Libanons *Cedrar*, som han hafver planterat.

Esai. 2: 13. Herrens Zebaoths dag skal komma öfver alle höge och reslige *Cedrar* på Libanon, öfver alle Ekar i Basan.

Esai. 41: 16 se Oljoträ.

Esai. 55: 13. I stället för Törnbusken skal växa *Ceder*, och i stället för Tistel, myrten.

Esai. 60: 13. Libanons pragt skal vara dig til hands, dess *Ceder*, Bok och Buxbom tillsammans at pryda min Helgedom.

Jerem. 22: 14, 15, 23. Jag vil bygga mig et vidsträkt palats och lusliga salar, samt göra derpå fönsteröpningar panelade med *Ceder* och? kostseligen målade. Är du Konung för at täfla med andre i bygnader af *Ceder*.

Hesek. 17: 3, 23. En stor Örn med stora och långa vingar, flög up på Libanon och tog en qvist af *Cedertrd*.

Jag, säger Herren, vil taga en qvist af et högt *Cedertråd*, afbryta öfversta, mjuka toppen deraf, och sjelf plantera honom på et högt och ansenligt berg — han skal varda en prägtig *Ceder*, så at foglar af allehanda slag under honom skola hafva sin tilflygt.

Hesek. 31: 3. O! Du (PHARAO) är lik et *Cedertråd* på Libanon, som hade sköna löf, skuggrik krona och hög stam och hvilkets topp sköt sig up bland tjockaste grenar. Andre *Cedrar* i Guds lustgård skymde icke bort det.

Uti Hesek. 17: 22. 31: 5. Esai. 2: 13. Amos 2: 9. beskrifves *Cedern* högre, än al Träd.

Esr. 3: 7. De gåfvo penningar åt Stenhuggare och Timmermän, samt lifsmedel, dricka och olja åt Sidonierne och Tyrierne, at de skulle låta komma virke af *Ceder* från Libanon, sjövägen til Jatto, efter det tillstånd som Cyrus, Konungen i Persien hade gifvit dem.

Syrach. 24: 12. jag har växt up såsom en *Ceder* på Libanon och såsom en Cypress på Herrens berg.

Zephan. 2: 14. då Ninive hotas med förödelse, heter det: dess *Cederbråder* äro afresne.

Zach. 11: 1, 2. Öpna dina portar, Libanon. Eld skal förtära dine *Cedrar*. Jämrer eder i Furuträn, ty falne äro *Cedrarne*, de starke träden nedslagne.

Tall. Pinus *ſilveſtris*. Scherdin.

Både Pinus *ſilveſtris* och *Abies* växa uti Palæſtina. De åro almänne i hela Europa, och i Aſien, i ſynnerhet emot Norden, der de urgöra ſtora ſkogar, ſtundom af flere mils vidd. De växa uti Siberien, China och på Japanſka öarna, ſamt uti Norra Amerika. De kunna blifva 300 år gamla, och ſå på Pyreneiſka bergen trenne famnar i omkrets. Haller ſäger, at i Argau ſkogen uti Svitſerland Trån funnits til maſter af 125 fots ſångd.

Trådſlaget tjänar i ſynnerhet til Skepsbygnad, ſkepsmaſter, ſmårre fartyg och båtar, ſparrar, tiljor, bråder, vedbrand, kiſtor, möbler, Muſikaliſka inſtrumenter, lik-kiſtor, lackerade arbeten uti Japan, til tjärbränning, facklor, med mera.

Tallar finnas på Libanon, åfven i Cederſkogen, och på Karmels bergshögder.

2 Sam. 6: 5. På allehanda ſtrångaſpel af *furutrån* ſpelades, då Arken flyttades ifrån Giboa.

Heſek. 27: 5. från Libanon hafva de hämtat *furutrån*, at deraf göra maſter.

Eſai. 14: 8. ſe Cedertråd.

Eſai. 41: 19. ſe Oljoträd.

Cypreſs. Cupressus *virens*. Retzsch.

Cypreſſen hörer til den ſläkt ibland Växterne, ſom får namn, utaf Barr-trån, hvars blader

åro altid gröne, och hvars frugter kallas kottar, innom hvars fjäll frön ligga gjömde.

Cypressen växer altid spitsig, pyramidalisk, til en ansenlig höjd, gjer mycken skugga, emotflår röta med sin kådagtige saft, gifver vackert träd til virke, och planteras ofta vid grafställen.

Cypressen älskar Europas och Asiens blidare klimater, och fördrager icke nordens köld.

Strödde *Cypresser* fann HASSELQVIST vid Smyrna, höge som Pyramider emot skyn. Resa p. 28.

Baruks åbräddar voro bekransade af *Cypresser*.

Cypressen växer på Creta, hvarifrån den utsprider sig til Europas södra del. Den växer vid Ascalons stad och på Libanon. Den växer up, til et ganska högt träd med en pyramidalisk krona, med liksom spånlagde altid grönskande blader.

Den gifver en mörk skugga och utmärker oftast sorgeliga tilfällen. Hos de Romare sattes dess grenar för husen, och hos Turkarne planteras *Cypresser* på deras begrafningsplatser i Asien.

Trädet nytjas til möbler, är lätt och nyttjades til bygnaden af NOACHS ark.

1 Kon. 5: 8. se Olja.

1 Kon. 9: 11. 2 Kon. 19: 29. 2 Chron. 2: 8. 3: 5. —

Höga Viſa 1: 17. Syrach 24: 12. ſe *Cedertråd.*

Syrach 50: 10. ſe *Oljetråd.*

SANDEL-TRÅD. SANTALUM album och PTEROCARPUS *ſantalinus*,

åro tvånne ſärſkilde trådſorter, hörande til tvånne olika klaſſer uti Sexual-Syſtemet, af hvilke antingen et eller bägge förekomma uti nya prof-öfverſättningen. Intet af deſſe trådarter växer i det förlofvade landet. Sandeltrådet, ſom nytjades til prydnad uti Jeruſalems Tempel och Kongeliga ſlottet hämtades ifrån Ophir, ſom ſannolikt är öen Ceilon, der bägge förutnämnde Trådſlag finnas växande, åfven ſom på Malabariſka och Coromandelſka kuſten.

Berggren läger; väl i ſin Reſas 2:dra Del, pag. 202: Vid Libanon ſtodo ſtora grupper af VALNÖT-TRÅN, kanſke Skriftens ALGUMIM, 2 Chron. 2: 7. ſom SALOMO begärde af HIRAM til tempelbyggnaden i Jeruſalem. Deſſe *Valnöt-trån* kunde väl icke vara ſkriftens ALGUMIM, ſom omtalas uti 2 Chron. 9: 10. och åfven är det oſäkert, om VALNÖT-TRÅDET finnes i Palæſtina.

Prof-öfverſättningens Sandel-träd förekommer på några ſärſkilda ſtällen. Uti 1 Kon. 10: 11, 12. heter det ARE ALMYGGIM. Hirams ſkepp, ſom hämtade guld ifrån Ophir, förde åfven deriſrån Sandeltråd uti ſtor myckenhet, ſamt ädla ſte-

nat. Uti 2 Chron. 9: 10. heter det ARE ALGUMIM.

Vidare förekommer Sandelträdet tolkadt uti 2 Chron. 2: 8.

GRANAT *träd.* PUNICA *granatum.* RIMON.

Granat-trädet är et medelmåttigt, vackert träd, som växer och odlas uti alla varma länder i Östra Indien, i Södra Europa och i Afrika på goda Hops udden. Det växer vid Hamah stad, och vid Jaffa en hel skog; vid Asselt stad, gent emot Jericho finnas gode granat-åplen, äfven som vid Sabth; i öknen Dschesira; på berget Horeb och i Jemen. Resande uti Levanten försäkra, at vinrankan, Oliverträdet, *Granat-trädet* och Fikon-trädet äro der vilde.

Dess frugt är stor, som det största Åple, klotrund och fyld med en rödagtig, syrlig saft, som är välsmaklig och mycket läskande.

Höga Vis. 4: 7. 6: 6. lika klufna *Granatåplen* äro brudens kinder.

Höga Vis. 4: 13. se Palm.

Höga Vis. 6: 10. 7: 12. låt oss gå til Vinbergen, och se om *Granat-trän* bloma.

Höga Vis. 8: 2. jag skulle dig gifva must af *Granatäplen.*

1 Kon. 7: 20. 2 Chron. 3: 16. Tuhun-

drade *Granatäpplen* prydde kronan på ſoderne i SALOMOS flott.

1 Sam. 14: 2. SAUL var i lågret vid ändan af bergshögden, under et *Granat-träd* i Migron, då JONATHAN hans ſon gick öfver til de Philiſteers vakt.

4 Moſ. 13: 24. 20: 5. Haggai 2: 20. ſe *fikon* och fikonträd.

MYRTEN-TRÅD. MYRTUS *communis*. HADAS.

Växer uti flera varma länder, dels vildt, dels odladt til häckar. I de kallare hålles det i orangeri öfver vintren tillika med Lagertråd och Granattrådet, Mandeltrådet, Mulbärstrådet och flere andre. Det är mycket föränderligt til ſtorleken af ſine blader. Af Myrten göras brudkronor och kranſar, äfven ſom vid andre högtidlige tilfällen. Bladen äro altid gröne och affalla icke.

Det fortplantas mycket lätt genom afläggningar, och äges derföre i Europa, äfven i Sverige planteradt, ſaſom en prydnad uti fenſtren af de rum, ſom man bebor.

Som deſs grenar äro mjuke, böjelige och fine, ſå nyttjas trådet til häckar på Goda Hops udden i ſynnerhet, emedan de gifva efter för den ſtarka Sydoſt vinden, ſom om ſommaren härjar och våldſamt ſönderbryter andre hårdare trådſlag. Sådane häckar kunna hållas flere alnar höge och äro alla årstider gröne. Om grenarne underqviſtas,

blifver ſtammen ſtadigare, medelmåttigt hög, med ſtörre krona.

Är allmånt i Syrien och Palæſtina.

Nehem. 8: 15. Ibland andre nyttjades *Myrten* til Löfhyddor. ſe Palm.

Eſai. 41: 19. ſe Oljoträd.

Eſai. 55: 13. ſe Ceder.

Zach. 1: 8, 10, 11. omtalas *Myrten-trd*; då Propheten ſåger: Jag ſåg om natten en man ſitta på en röd Häſt, och hålla ſtilla emellan *Myrten-träen.*

KASTANJE-TRÅD. FAGUS *caſtanea.* TIDHAR.

Kaſtanje-trådet uthårdar icke någon ſtrångare köld. Det trifves båſt uti ſödra delen af Europa och på några ſtållen i den varma delen af Aſien. Uti Sverige förekommer det endaſt i deſs ſödra landſkap, i ſynnerhet i Halland och Blekingen, ſamt en del af Småland, der det odlas och under ſtrångare vinter bortfryſer. Uti Upland kan det icke uthårda. Trådet, ſom år vackert, nyttjas til möbler.

Nötterna, ſom åro ſtora, förſåljes ifrån Frankrike uti myckenhet, til Holland, Tyſkland och andra orter. Kårnan år angenåm til ſmaken och ſödande, ſamt liknar mycket mandlar til ſmaken.

Kaſtanje tolkas på tvånne ſtållen hos Eſaias.

Esai. 41: 19. se Oljoträd.

Esai. 60: 13. se Ceder.

Ek. Quercus *suber*. Elon.

Eken är et almänt träd i södra Europa; växer äfven uti Asien på flere ställen. I Norra Amerika växer det tillika med mångfaldiga andra arter; Är mycket föränderlig til sine blader, hvarmed arterna åtskiljas. Den blir et af de störste träd. I England omtalas af Doctor Plott en *Ek*, hvars grenar voro utsträckte 54 fot, under hvars skugga 3000 ryttare och 4000 man fotfolk kunde hvila. Uti Whitfields parken vid gränsen af Cumberland voro trenne Ekar, hvaraf den minsta hade en stam vid pass 40 fot i omkrets. Den Ek, som Konung Gustaf I. planterat, är af en ansenlig tjocklek. Kæmpfer omtalar en Ek uti Japan, som var ihålig, och uti hvilken flere personer kunde inrymmas. Hundrade år derefter låg Herr Præses under Resan til Kejsarens Hof, — samma ek ännu qvarstående. Trädarten är hård och står länge emot röta, hvarföre den nytjas mycket til Skepsbygnad, til Möbler, faneringar och pålverk under vatn. Man har funnit pålar af Ek, 500 år gamla, nästan förstenade. Alt af eken är garfvande, (adstringerande) och tjänar til det bästa Säl-läders beredning, och all svart färg, til mineralvattens pröfning på jernhalt. Galläplen äro ännu mera garfvande och nytjas til skrifbläck. Invertes, som medicament stoppar den starkt. Ekållon ätas af Svin och andre djur, och kunna i nödfall användas til bröd.

På ängar gleſt planterad är Eken prydelig; i Sverige blir trådarten faſtare och bättre, än i ſödra Europa; i Engeland ſåges den vara båſt. 30 ſorter Inſekter äro derpå inqvarterade.

På Thaborgs berg ſåg BERGGREN en mycket vacker *Ekſkog*. Reſ. 2. p. 314.

Ekar finnas i Orienten mångenſtädes: på Karmels berg, å deſs topp; vid byn Rainbe hela ſkogar; på Thaborgs berg; vid Damasch; på Libanon;

Från Sidon utſkeppas gall-äpplen.

Ekar omtalas i Bibelen i allmänhet, i ſynnerhet Ekar ifrån Baſan, och torde oftaſt vara *ſuber*, eller, ſåſom SPRENGEL menar, *ilex*, jern-Eken.

1 Moſ. 35: 8. REBECCAS Amma DEBORA blef begrafven, nedan för Bethel, under en *Ek*, ſom kallades deraf *Gråt ek.*

Eſai. 1: 13. ſe *Ceder.*

Eſai. 6: 13. ſåſom en Therebinth och *Ek*, faſtän afhuggen, hafver Stammen öfrig, ſkall denna delens ſtam vara en helig ſåd.

Heſek. 27: 6. dina Åror gjorde du af *Ek*, ifrån Baſan.

Zachar. 11: 2. jämrar eder, i *Ekar* uti Baſan.

Oſea. 4: 18. de tända up rökverk på högderne under *Ekar*, Popelträn och Therebinther.

Acabia. Acabia *Vera*. Schitta.

Mimosa är et slägte, som är mycket stort och vidlyftigt, samt mycket förånderligt til sine blomningsdelar. Detta slägte har derföre, i sednare tider, blifvit indeladt uti flere genera. Alla åro mer eller mindre giftiga, och de flesta gifva en (gumi) kåda, som är mer eller mindre klar, gulaktig och genomskinlig. Alla arter växa i de varmare länder i Asien, Afrika och Amerika.

Acasia utgör stora skogar i Egypten, men är sällsynt vid Cairo; i stenigа Arabien och vid Sinai; i stenigа Arabien, almänt; vid åen Wardau; i stenigа Arabien är det et af de almännaste träd.

Egyptierne kalla denna Charad, och af den samlas et godt gummi arabicum, som är lättlöst i vatn och klistrar, — samt nytjas invertes, at mildra skarpheter och stoppa uti Diarrhæer.

Acasia Aegyptiaca kallas den af Hasselqvist i dess resa p. 96. Den omtalas på flere ställen i Bibelen, i synnerhet såsom et nyttigt och vackert trädslag vid Jerusalems tempels bygnad och andre dess tillhörigheter.

Häraf förfärdigades förbundets ark, skådebrödsbordet och stångerna, 2 Mos. 25: 10, 13, 23.

Bönorna åtas af Kameler och Gumsar.

Kådan är lödande. 1000 personer uppehöl

härmed lifvet i 2:ne månader, under brist på andre födoämnen.

2 Mos. 25: 10. 5 Mos. 10: 3. förbundets ark var bygd af *Acasiæ* träd.

2 Mos. 26: 15, 26, 37. bräder gjordes til Tabernaklet af *Acasiæ* träd, åfvensom skotstängerne och stolparne til klädet för Tabernaklets dörr.

2 Mos. 27: 1, 6. Altaret i helgedomens Tabernakel skulle göras af *Acasiæ* träd, åfven som stängerne til altaret.

2 Mos. 30: 1, 5. Rökaltaret skulle göras af *Acasiæ* träd tillika med stängerne.

2 Mos. 30: 23—25. se *Olja*.

2 Mos. 37: 1, 25, 28, bordet och rökelsealtaret, brännoffers-altaret gjordes af *Acasiæ* träd.

Psalm. 45: 9. se *Aloë*.

Esai. 41: 19. se *Oljeträd*.

Hesek. 27: 19. *Wedan* och *Iavan Meusal* gåfvo dig arbetadt jern, *Casia* och Calmus i ställe för det, som de af dig togo.

Pil. SALIX *babylonica.* ARAV.

Pil finnes i myckenhet växande vid Euphrat, och på ganska många ställen i de varmare luft-

ſtrek. På några ſtällen i Sverige har den kunnat odlas; men omkring Upſala kan den icke uthårda kölden och klimatets omſkiften.

Denna *Pil-art*, likaſom alla andra, hafver ſine kön ſkilde på ſärſkilde Trån; och honornas fröhöljor, ſom äro små, innehålla en myckenhet hvit ull, lik bom ull, ſom omgifver fröen.

Den är ſkild med ſine ſmale blader, och i ſynnerhet med ſine ganſka långe grenar, ſom äro ſå veke, at de äro aldeles nedhängande. De tjäna således til ſtötor vid lefvande luſthus, til korgar, med mera likſom korg-pilen (Salix viminalis).

Denna, likſom alla Pilar, växer hälſt vid vatn och på vatnſjuke ſtällen.

Pilar växa vid Jordans och Baruks ſtränder.

Trädſlaget af Pilar är altid dåligt och mycket bräckligt. Det duger ſällan til något ſågvirke, — men grenarne af några tjäna til ſtätning af korgar, til häckplantering; ſamt brukas til fine ſkins garfning.

Pſalm. 137: 2. på *Piltrån*, vid de älfver i Babels land, hängde vi våra harpor.

3 Moſ. 23: 40. ſe Palm.

Afhandling
om
de WÅXTER,
som i Bibelen omtalas.

Femte Delen.

Med Medicinska Facultetens gunstiga tilstånd
under
Medicinæ och Botanices Professorens samt
K. Wasa Ordens Commendörens m. m.
Doctor
C. P. THUNBERGS
inseende

utgifven
af
AXEL HIÖJER
af Uplands Landskap
och til granskning framstäld
uti Botan. LectionsSalen
d. 4 Junii 1828.
p. v. t. f. m.

Upsala
hos Palmblad & C. 1828.

LAWSONIA *Inermis* - COPHER.

Växer på varma Indiens öar, Java, Ceilon och andra; uti Syrien och Palæstina. Den var planterad af SALOMO i Engeddis varme vingårdar.

I Arabien kallas den *Alhenna.*

Trädet fordrar mycket vatn, om sommaren skygd, och om vintern solvärme.

MARITI beskrifver den väl: at bladerne om vintern ej affalla: at blommorne utspricka i ändan af grenarne. Knopparna äro smärre än knapnålshufvuden, och öpna sig alla på en gång; deraf tillkommer en ganska täck blomqvast, til skapnad lik en up och nedvänd Druſklase. De äro til färgen hvita, litet stötande åt gult. Blomningstiden börjar i Augusti, och fortfar, gren för gren, hela hösten; blomklasen blir en tredjedels aln hög och af en halfalns omkrets.

Blomklasen äger en ganska angenäm lukt.

MARITI skrifver vidare: Cyprioterne sköta en växt den de kalla *Kenna*, som blir hög och tjock som et Granat träd. Bladen likna Myrten och blomman en stor Vindruſva. Af denna fås en olja, som har balsamisk kraft. Dess lukt behagar Österlänningar men är för Europeer för stark. Frön likna Coriander korn.

Alhenna brukas så almänt ibland Turkar, Araber, Morer, Armenianer, Perser, at i Bellonii tid tullförpaktningen för löfvens utförsel utur Egypten steg til 18,000 Ducater.

Bladerne pulveriserade gifva et slags rödgult smink af en sammandragande egenskap, at hämma svetten. Händer och fötter, stundom håret och skägget anstrykas dermed; äfven hästmahnar och svansar, i synnerhet kamelens, som til Mecca bär det heliga exemplaret af Alkoran och de dyrbara tapeterna.

Bladerne kokade i vatn gifva en skön orange färg, hvarmed Grekinnor och Judinnor bestryka naglar och handlofvar, at förskaffa sig svalka. De färga också dermed sine hår.

Höst säger, at fruntimren i Marocco utgjuta saften öfver hjessan, och låta den rinna utföre kinderna, som för et Europeiskt öga ser illa ut.

Höga Vis. 1: 14. nämnes en drufva, som är denna blommans frugt; en blomstrande (Palm-) drufva från Engeddi trädgårdar är min älskare mig.

Zizyphus *Christi.*

Rhamnus är et slägte, som består dels af träd, såsom Sveriges *Brakved (frangula)*, dels af buskar, större och mindre, som blifvit upptagade i de

flesta Verldsdelar, med små oansenlige blomor. Några af dem åro utan taggar (spinæ) och några åro beväpnade med taggar.

Ifrån detta slägte hafva sedan de Indiska arterna blifvit skilda, under namn af *Zizyphus:*

Zizyphus (spina) *Christi* växer öfver alt uti Syrien, uti Ethiopien och i Palæstina, samt år beväpnad med taggar på alle sine grenar. BERGGREN fann en *Rahmnus* växande vid Jordans stråder. Professor AMNELL har i Upsala under namn af RHAMNUS *spina Christi* utgifvit med figur en Disputation härom, och anset, lika som LINNÉ, denna för den sanna och rätta, af hvars grenar CHRISTI törnekrona saunmanflätades.

Uti Math. 27: 29. Marc, 15: 17. samt Johan. Evang. 19, 25. omtalas den törnekrona, som påsattes och sårade Frälsarens hufvud, och tillskapades af detta trädets törnige grenar, der det säges: de vredo tilsamman en krona af Törne, den de satte på hans hufvud.

Vid Jerusalem växer LYCIUM *ruthenicum*, hvilken i sednare tider blifvit ansed för den, af hvars grenar CHRISTI Törnekrona blifvit flätad.

GILEADS BALSAM. AMYRIS *Gileadensis* ETZ-SCHÅMÅN.

Balsamträdet, som gifver den ägta dyrbara Gileads ballam växer egenteligen under Arabiens

heta luftſtrek, och blef fördt, ibland andre ſkänker, af Drottningen utaf rika Arabien til SALOMO samt planteradt uti deſs trädgårdar i Jemen, hvarifrån af FORSKÅL ſkickades en gren med bloma, hvaraf blef uplyſt, at detta trädet hörde til AMYRIS ſlägte, lika ſom Opobalſamum.

När trädet ſåras utrinner ſaften, ſom är den dyrbarcſte *Balſam*, ſom ſällan ſäljes och endaſt gifves ſåſom ſkänk åt Turkiſke Kejſaren och andre Regenter. Den får äfven namn af *Mecca balſam*, men växer ej derſtädes, eller i Palæſtina. Oftare kallas den *Gileads balſam*, emedan Gilead är en fortſättning af Jerichos fält, genomſkurit af Jordans flod.

Uti Gamla Teſtamentets ſkrifter omnämnes denne Ballam uti 2 Moſ. 30: 25.

Gileads balſam erhålles ifrån Arabien, genom de karavaner, ſom årligen gå till Mecca; den har derföre fått namn af *Mecca Balſam*.

FORSKÅHL ſåg trädet vid Gidda utan blomor. Vid Medina växer ſtörſta mängden, der den mäſta Balſam ſkördas. En afbruten gren gifver ſtark lukt af Balſam ifrån ſig. Trädet är litet, föga annat än en buſke med trenne tätſittande (ternatis foliis) blader. och kallas af Araberna *Abuſcham*.

Balſamen, är i början hvit; blir ſedan grönagtig eller gul, honungslik; är förſt tunn; blir

ſedan grumlig, ſiſt klar; och gammal tjock, ſom therpentin.

HASSELQUIST ſäger balſamen vara gul, genomſkinlig, angenäm, klibbande vid fingret, ſällan flytelig, magſtyrkande och, drupen i ſår, läkande. Invärtes brukad gifvas endaſt tre droppar i ſender. Då den drypes i vatn, utbreder den ſig öfver hela ytan och kan ſåſom en blåſa uptagas. Reſ. p. 31.

Opobalſamum är en balſam utaf ſamma *amyris* ſlägte, hvars träd har *folia pinnata*, och hvaraf balſam länge brukats i Medicin ſamt funnits på Apotheken.

ELEAGNUS *orientalis*. TZARI, *balsamträd.*

Får namn af *Zaccumträdet.* Är et anſenligt och vackert träd med sine länge, ſmale och lika ſom med ten amalgamerade ſilfverhvite blader. Det fördrager ej Nordens kalla klimat; men kan odlas i det Södra Europas länder.

Växer i myckenhet vid Jericho och på deſs ſlätter: vid berget Quarantania Foliis ovatis. enligt HASSELQVISTS *intyg.*

Är troligen de gamles Myrobalanus citrina.

Af nöten prässas Zari olja eller opobalſamum. Denna olja kallas äfven Zacci olja och Jerichos balſam. Maundrel ſäger nötens kärna ſtötas ſönder, ſläs ſedan i het vatn., då en olja ut-

drages, ſom är et godt läkemedel. Oljan är angenäm til lukten. Dermed ſmordes kläder, hår och ſkägg. Den gör huden fin och mjuk, ſamt läker ſår och hämmar utdunſtningen.

Jerem. 8: 22. frågas: är nu ingen *Zari i Gilead?*

Jerem. 46: 4. Gå up til Gilead och hämta *Zari.*

Jerem. 51: 8. Skaffer *Zari* åt Babels ſår.

1. Moſ. 37: 45. Israeliterne, ſom köpte JOSEPH, förde *Zari* til Egypten på ſine Kameler.

1. Moſ. 43: 11. JACOB ſände ibland annat, *Zari* til Egypten ifrån Palaſtina.

Hezek. 27: 17. Jud. landet frambragte den *Zari*, ſom fördes till Tyri marknader. ſe *Olja.*

Nehem 8: 15. til löfhyddor. ſe *Palm.*

HASSEL. CORYLUS *avellana.* AGGUS.

HASSELEN kan icke med ſkäl föras till Trä-dens familie, emedan den icke erhåller någon enda ordentelig ſtam med krona, utan upväxer ifrån roten med många grenar och öfvergår ſällan en människas höjd. Den tillhör er mäſt Europas och i ſynnerhet de nordligare länders luftſtrek, der den på ängar och betesmarker utgör ſmärre, gleſare

skogsparker, och trifves väl i de flåste Sveriges landskap.

De länge upskutande grenarne, som åro smidige, tjäna til band på hvarjehanda laggkäril; och nötterne tjäna i flere afseenden. Kjärnan ätes som mandel; af den kan tilredas mandelmjölk; men mera användes den til oljepråsning, hvaraf oljan hälst brukas til afdrag af graverade tabeller.

Hassel säges växa på Horebs berg och på Libanon.

Höga Vis. 6: 10. *i Hasselskogens* lunder var jag nedgången.

I höga visan upräknas flere växter än i hela det öfriga gamla Testamentets böcker, hvilket visar, at SALOMOS visdom sträkte sig til en ansenlig vidd, äfven så väl til Botaniken, som til Djurens kännedom.

LÖNNTRÄD. ACER *plantanoides*

LÖNNEN är et almänt träd uti hela Europa, äfven i Norden och Sveriges fleste landskap, äfven som uti de norra delar af Amerika. Den växer på Libanon, och blir et vackert träd, som låter klippa sig, och hvars krona blir rund, flor och gifver med fine flore, i flere flikar fördelte blader, en ymnig skugga. Det är ganska tjänligt til

planterade alleer och trådet til flögdvirke. Blomorne, uti flora klasar, äro gulgröne och tvänne frön tilsammansväxte med hvar sin vinglika hinna. Det låter äfven klippa sig til häckar.

Syrach. 24: 13. Jag hafver växt up såsom et *Lönntråd* vid vatn.

Hvit Popeltråd. Populus *alba*. Livnåh.

Popeltrån, äfven *Asp* kallade, växa uti Europa utaf flere slag, och derutaf trenne arter i Sverige, hvaraf den almännaste är Populus tremula, med sine lått rörlige och darrande blader. Den fortplantas både genom frön och med rotskott, som upskjuta rundt omkring, och göra, at af några få tråd hela lundar snart tilskapas. Men denna omständighet gör, at alpar icke böra planteras uti trädgårdar, bredevid sädesåkrar eller på ängar, De växa ganska fort med en pyramidalisk krona och spitsig topp, och tåla icke någon topning, utan böra underquistas, då löf grenar deraf hämtas til foder, för får isynnerhet. Bladerne sättas i rörelse af minsta väderflägt, giva angenäm skugga och et behagligt sulande.

Trådet är hvit och nytjas til bjälkar och andre meubler. Växer lått på steniga ofrugtbara backar.

Den väver äfven i Asien. Hasselquist säg Popeltråd almänna vid Smyrna, som ses af dess resa p. 28.

Hanblomor, och honblomor finnas på särskilde träd och bloma tidigt om våren innan bladerne framkomma.

Osea 4: 13. se *Ek*.

Åpletråd. Pyrus *malus*. Tappuchim.

Åpletrådet är et af Europas nyttigaste träd och tillika med Päronträdet det enda, som i Norden frambringar store och kötfulle, välsmakelige frugter. Det växer på ganska många ställen vildt äfven i Sverige ända til Upland och Gestrikland, hvarest det dock under stränga vintrar bortfryser. Af de vilde träd, som finnas mäst i Sveriges södra landskaper, blifva åplen små, sure och sträfve, så at de föga användas til annat än at gifvas åt svinkreaturen; men som desse vilde stammar uthärda kölden, äro de tjänligare til ympning. Genom ympning förädlas frugten til storlek, angenäm smak och mångfaldiga förändringar, som af trädgårdsmästare få särskildte namn. Et åpleträd i sin blomning är ganska vackert, och i dess många blommor furra gerna Bien, för at hämta något til sin boning. I de hetare länder odlas det icke så ofta; men förekommer i Palæstina och på Goda hops udden i Africa. Af frugtens utpräsade saft tilredes genom gäsning, i Engeland och i synnerhet ymnigt i Frankrike, *Cider*, som är en angenäm, läskande och äfven rusgifvande dryck.

Frugten, som innom sit myckna köttiga omklåde innesluter en femrymlig stjernkapsel med

ſine frön, åtes om höſten och kan förvaras flera månader. Äfven kan den ſönderſkuren torkas och inläggas med locker eller honing. Den torkade tjänar til ſoppor, ſom hålla öppet lif. Oklå kan den tjäna til bakelſer och flera andre maträtter.

Hög. Viſ. 2: 3. Såſom: et *äpletråd* bland ſkogsträd är min älſkare ibland ſönerne.

Hög. viſ. 2: 5. jag ſtyrker mig med *äpplen.*

Hög. viſ. 7: 9. ſåſom lukten af *äpple* är din andedrägt.

Hög. viſ. 8: 5. Under *äpletrådet* väckte jag dig.

Sprengel tolkar här *Tappuchim* med *Qvitten*, (Pyrus cydonia).

Malluach - *Ale Siach* Swæda *baccata.*

Under detta namn åro flere växter kände hos Araberne, ſannolikt flera ſpecies utaf *Salſolæ* ſlägte, ſom alla växa uti ödemarker, alla åro ſaltagtige och ofmakliga. De finnas ymnigt i Siberiens ödemarker, uti Afrikas öknar, och annorſtädes, växande uti torr ſandblandad jord.

Celsius *har anſet Malluach för en molla eller Atriplex, ſom kan tjäna til föda, men ej är*

saltagtig. Ödman *anser den vara* Forskåhls *Suæda baccata, som är mycket lik med salsola, och växer i Asiens öknar; den innehåller salt, är osmakelig och tilgripes endast i hungersnöd.* Hasselquist *kallar den Chænopodium ægyptiacum, som växer på torra fält, i sällskap med Rothæm.*

Felix Fabri *har genomreft de öknar, der de gamle Troglodyter viftats. Han säger: den 18 September kommo vi til en dal, hvarefter låga täta buskar växte; desse voro fuktade med en falt dagg. Och på et annat ställe säger han, at falt dagg fallit.*

Sannolikt har, genom en sådan falt dagg, buskarnes löf, skott och knoppar blifvit beredda til en nödtalsspis.

Sådan dagg fann Falk, *uti Kumanska och Kalmuckiska öknen, efter svale sommardagar, både på örter och andre ämnen.*

Job. 30: 4. hungersspis säger han: *Då* Job *målar Troylodyternes de afbröto det, som falt var på buskar.*

Genista *ræthem.* Rothæm

Anser de ofrugtbara Arabiens öknar för sit fäderneland. Den växer äfven omkring Suez på sandbedarne.

Roten är besk och nytjas til läkedom af Araberne.

Buſken hörer til ärtſlägtet och *Geniſtæ Genus*, hvaraf många ſpecies, finnas både i Europa och annorſtädes.

Felix Fabri ſäger, at hans Kamrater gräfde gropar, och uprykte buſkarne med rötterne i September månad. Deſſe buſkar tjäna derföre, lika ſom *Salſola*, uti öknar til bränſle.

Pſ. 20: 4. David liknar en lömſk tungas verkan vid glödjaf *Rothæms* buſkar, emedan de antända haſtigt, blosſa och ſmattra, ſom en antänd enbuſke.

Job 30: 4. ſäger om Troglodyternes uſelhet, at *Rothæms* rötter utgjorde deras bröd (ſi hungersnöd). Deſs rötter nyttjades til värme under kalla nätter.

Job ſkrifver at Troglodyterne uprykte *Rothæms* rötter, emedan de, i briſt på yxa, icke kunde ſkilja rötterne ifrån buſken.

1 Kon. 19: 4, 5. Elias ſökte ſkygd under en *Rothæms* buſke under ſin flygt undan Isebels förföljelſe, uti Berſeba öken. Under denna gleſa buſke lade han ſig ned och inſomnade.

Manna. Hedysarum *Alhagi*. Man.

Flere växter gifva *Manna*, och flere ſorter Manna hafva blifvit införde på Apotheken under

åtſkilge namn, ſåſom *Manna calabrina, Manna in granulis*, med flere. Hos äldre författare förekomma *Manna laricea, tamariſcina, tiliacea, quercina*, alt efter de olike träd, hvaraf den tages, och hvars ſafter innehålla något ſäcker-ämne. *Manna* är ſåledes icke annat, än en *gumi ſaft*, ſom är mer eller mindre fört, ſom utſiprar utur åtſkillige trån, och ſedan ſtelnar likaſom körsbärskådan. Äfven *Gumi arabicum*, ſom utflyter utaf *Mimoſa nilotica*, kallas ſtundom *manna* ifrån ſinai och andre öknar, ehuru ganſka orått, emedan den ej innehåller något betydande ſäckerämne.

Manna calabrina hämtas utaf *fraxinus ornus*, et träd, ſom växer i Amerika. i ſödra Europa, Italien Sicilien, och ſom äfven i Sverige planteradt uthärdat Nordens ſtränga vintrar uti den gamle Akademiske trädgården. Under varmt och tort väder utſvettar af deſs grenar och ſtamm *Manna*, ifrån midſommaren til Juli Månads ſlut ifrån middagen til aftonen, och nedfaller på marken. Den är rödagtig och blandad med orenlighet. *Manna di fronda* utſvettar middagstiden i Juli och Auguſti månader utaf bladerne, ſå at trädet ſer ut likaſom vore det betäckt med ſnö. Genom inſkärning och ſårande i barken fås *Manna in granulis*, ſom nytjas i Laxerande Sennets infuſioner uti början af Febrar och för ſpäde barn.

Israeliternes *Manna* utſvettade af *Hedyſarum Alhagi*, ſom är en låg och mycket taggig buſke,

och hvars saft utdunstar, samt efter sårande utflyter och stelnar af nattkylan i luften, i likhet med andre trådskådor (gumata), såsom gumi Arabicum, körsbärskåda och andra. Israeliternes *Manna* af *alhagi* är mera sockerlik, söt och mindre kliströnde. Den löses ganska lätt uti vatn, och upplöses samt bortdunstar af Solens värma. Den skulle derföre samlas om morgonen tidigt, innan solen upgick. Denna *Manna* instämmer närmast med Moses beskrifning. Rauvole skrifver äfven, at den liknar gryn eller korn like Coriander frö; och Gmelin berättar den vara snöhvit, och bestå af små korn. Bönderne ifrån Ispahan samla den före solens upgång, på det sätt, at de under busken hålla et fäll, och med käppar slå på quistarne, at den nedfaller.

Den *Manna*, som om natten utdunstat och af kylan stelnat, nedföl med daggen i gryniga klimpar som ledan af solen smältes. Avicenna intygar sådant. Breitenbach skrifver, at i sleniga Arabiens inre öknar *Manna* faller i Augusti och September månader, liknande uti dagningen en rimfrost, dropvis på blad, gräs, quistar och stenar. Wormser säger en sådan dagg falla omkring berget Horeb samma tid. Och enligt Neichitz vid Sinai uti Julii månad; dock e lika alle år.

Araberne kalla denna *Manna* Man-Ersama, det himmelska Manna, til skilnad från Gumi Arabicum.

Afhandling
om
de WÅXTER,
som i Bibelen omtalas.

Sjette Delen.
Med Medicinska Facultetens gunstiga tilstånd
under
Medicinæ och Botanices Professorens samt
K. Wasa Ordens Commendörens m. m.

Doctor
C. P. THUNBERGS
inseende

utgifven
af
P E H R A X E N B O R G
Sud. Ner.
och til granskning framstäld
uti Botan. LectionsSalen
d. 5 Junii 1828.

U p s a l a
hos Palmblad & C. 1828.

PROSTEN OCH KYRKOHERDEN

HÖGÅREVÖRDIGE OCH HÖGLÅRDE

HERR HENRIC AXENBORG

Den Huldaste Fader

helgadt

af

Sonlig vördnad, kärlek och tacksamhet.

KONUN GENS

TROTJENARE, REGIMENTS-LÅKAREN

MED. DOCTORN, PHILOS. OCH CHIR. MAGISTERN

HÖGÅDLE OCH VIDTBERÖMDE

HERR CARL AXENBORG

tacksamt tillegnadt

af

Broderlig tillgifvenhet.

Åt rena *Manna*, då det var orent, kåflades det, och ifrån sand renades det bäst genom kokning.

Upskjutes samlingen til dess solen upgår, erhålles föga. Den brukas til Constuter och för bröstsjukdomar. Alla dessa egenskaper finnas uti Mosis berättelse. Fothergil beskrifver det utförligare: den är mörkbrun, en klump af många, runda, meråndels genomskinliga, hvitgula kulor, af et Coriander frös storlek eller som små ärtor, blandad med löf, sand och taggar, då den samlas på orät tid; men annars är den snöhvit, grynig under tanden och söt som bröstsäcker.

Alhagi växer omkring Aleppo, i Armenien och Georgien, uti hela Persien, sårdeles omkring Ispahan. Växten låter väl odla sig i Botaniska trädgårdar och blommar ofta uti Upsala Orangeri. Manna samlas på Libanon enligt Cotwyks intyg, och ätes af barnen; den finnes äfven i öde Arabien.

Det österländska *Manna* utlakar ymnigast om nätterna, som vanligen äro kalla. Det tyckes sålunda hända, at det, som utsilas om dagen, bortdunstar; men det, som utflyter om natten, sammanpackas af kylan, och samlar sig på blad och grenar.

2 Mos. 16: 14. Om morgonen, rundt omkring lägret, låg dagg; sedan den upstigit, blef man varse öfver hela fältet af öknen, (Sin emellan Elim och Sinai) något rundt och smått, som rimfrost, på marken. Detta kallade Israëliterne *Man* vers. 31. det liknade Coriander frö, var hvit och smakade som kaka bakad med honing. Denna *Manna* åto Israëls barn uti 40 års tid, til dess de kommo til gränsen af Canaans land. 2 Mos. 16: 35. Om det förvarades til morgondagen, blef det stinkande och Maskar kommo deri vers. 20. och når solens vårma tilkom, försmälte det.

4 Mos. 11: 9. då daggen föll öfver lägret om natten, föll *Manna* tillika.

Utan beredning nytjade Israëliterne *Manna* rå, då den laxerade och förstvagade. De klagade derföre öfver *Manna*, såsom en lös föda och at det kostade mycken möda at samla.

4 Mos. 11: 8. Folket lopp hit och dit, samlade och malde den på qvarn, eller stötte i mortel, och kokade i gryta, samt gjorde deraf kakor.

Ps. 78: 23, 24. säger DAVID: Til de höga skyarna sträckte Herren sin befalning; himmelens portar öpnade han, at *Manna* öfver dem nedregnade.

Nehem. 9: 20. Din *Manna* drog Du icke undan deras mun, och gaf dem vatn, når de törstade.

Joh. Ev. 6: 31. Våre fädes åto *Manna* i öknen.

Den *Manna*, som Herren Gud genom et underverk och sin almakt gaf Israëliterne, mer än en half million människor, hvar enda dag och under många års tid, var af en oberäknelig mängd, för at kunna mätta så många hungrige magar.

Sodoms Äpple. Solanum *sanctum*. Chedek.

Är et litet träd eller buske med många taggar på grenar och blad. Den hörer til en giftig familje, som verkar på nerver och hjerna.

Frugten är en *Bacca* (bär), vacker, rund, lik et äple, gulaktig och får namn af kärleks äple (pome d'amour). Torkad blir den inuti pulveraktig och liksom fyld med aska. Til denna egenskap torde äfven något annat bidraga, der den växer vid Sodom eller Döda Hafvet, vid Jericho.

Uti Bibelen förekommer den några gånger anmärkd såsom varande af oangenäm egenskap, såsom:

Mich. 7: 4. Klagar, at den bäste är såsom (Törne) *Chedek*, och den redeligaste värre, än Tistel.

Sedefar. 15: 19. Den makliges väg förefal-
ler honom såsom med *Törnehäckar* bevaxt.

Deras (Sodoms åplen) klasar äro bittre, gif-
tige, såsom krugknippet af (Rolch) Coloquint.
5 Mos. 32: 32. te vinstäck.

Hedek Arab. är et allmänt namn på Solanum med taggar. HASSELQUIST och ÖDMAN anse SOLANUM *Melongena* för Bibelns *Chedek*; men Melongena är icke taggig, utan obeväpnad, och växten är icke hvarken buske eller träd, utan den är *herbaceum*. Den odlas och växer uti Östra Indien, och dess frugt, som är aflång och purpurfärgad åtes ofta uti soppor. I nejden af Jericho fann HASSELQUIST *melongena*, och säger at frugten förtärdes af en *Tenthredo*, likaledes kärnan i hasselnöten förtäres af RYNCHÆNES *nucum*.

EBENTRÄD. DIOSPYROS *Ebenum*. HAVENIUS.

Trädet växer på Ön Ceilon och några andre ställen, altid emellan Omvändnings linierne och under det betasde luftstrick.

Träd-arten är brunaktig, ofta randig, gansk tung, tät och hård. Deraf förfärdigas åtskillige smärre och ädlare möbler, samt antager en vacker politur.

Hezek. 27: 15. De' af *Dedan* och många andra länder godtgjorde med horn, Elfenben och *Eben träd*, hvad de af dig köpte.

Törn-buske. Ononis *spinosa*.

Törne kallas väl i almänhet sådane växter, som äro försedde med taggar, såsom Rosa, Solana aculeata och Ononidis species spinosæ; men Ononis *spinosa* är väl den, som med detta namn betecknas ofta i Bibelen.

Den är en buske af et vackert utseende med fine sammansatte blader, och blomor, som utmärka den hörande til ärtslägtet, och sällan af en mans höjd. I Europa är den almän och växer äfven i Sverige uti flere landskap, mäst i de södre, och är, i åkrarne inkommen et elakt ogräs, som för sine djupe segе rötter, icke utan svårighet kan utrotas.

Törne tolkas helt enkelt på många ställen:

Job. 3: 23. frågas: hvarföre gaf han lifvet åt honom, hvars väg är af mörker höljd, med *Törnen* på alla sidor af Gud omhvärfd.

Job. 30: 7. talas om, at Troglodyterne ligga under *törniga* buskar. (i brist på kojor och boningshus).

1 Mos. 3: 18. *Törne* och Tistel äro nämnde såsom de förste olycksväxter, som en förbannad jord skulle frambringa efter syndafallet.

2 Mos. 3: 2, Uti en *Törnbuske* (Senåh) vid Horebs berg uppenbarade sig Herrens ängel

för Mose, då han såg busken brinna utan at förtåras.

2 Mos. 23: 6. de Ogudaktige liknas vid *Törnen*, för hvilke alle fly.

Dom. 9: 14, 15. *Törnbusken* (Atad) blef vald at vara Konung öfver de andre träden.

2 Chron. 25: 18. Esai. 55: 13. se *Ceder*.

Esai. 7: 25. på ingen af de höjder, som förut med hacka plågade upgråfvas, skal någon ingå af frugtan för *Törne* och Tistel.

Esai. 10: 17. Israëls ljus skal varda eld, och hans helige en låga, hvilken på en dag skal itända och förtära Assurs *Törne* och Tistel.

Esai. 34: 13. i dess fordna palats skola (Koach) *Törnen* växa, nåflor och tistlar i dess fasta slott.

Hesek. 2: 6. de varda dig bespottande och stingande såsom *Törne*.

Hesek. 28: 24. Israëls folk skola icke mer af stingrande *Törne* (Silun) och sårgande tistel oroas.

Nahum 1: 10. de äro såsom *Törnen* i hvar-an invecklade.

Zephan. 2: 9. Moab ſkal varda ſåſom Sodom och de *Ammoniter* ſåſom Gomorra, et med *Törne* öfvervuxit land.

Sedeſpr. 24: 31. Si, den lates åker var med Tiſtel öfverväxt, och med *Törne* betäckt.

Sedeſpr. 26: 9. lika friſke *Törnen* i den drucknes hand åro Sedeſpråk i dårens mun.

Predik. 7: 7. likt ſprakande *Törne* under grytan är dårars löje.

Höga Vil. 2: 2. ſe *Liljor.*

Math. 7: 16. ſe *Vindrufva.*

Marc. 4: 7, 18. Luc. 8: 7, 14. talas om fyrahanda ſådesåker och den ſåd, ſom förqvafdes ibland *Törne.*

Ebreern. 6: 8. bär jorden *Törne* och Tiſtel, är hon odugelig, och närmaſt til förbannelſen.

Törnhäck förekommer i

Eſai 27: 4. O! at jag dock med en *Törnhäck* omgifven vore.

Sedeſpr. 15: 19. den mågtiges våg förekommer honom ſåſom med *törnhäckar* bevåxt.

Syrach. 28: 24. du umgårdar dina ågor med *Törnhäck.*

TÖRNBUSKAR nämnas uti

Esai. 17: 19. på den tiden skal Herren framkalla flugorna vid utloppet af Egyptens floder, och bien, som äro i Assurs land. De skola sätta sig ned i vidsträckta dälder på alla *Törnbuskar.*

Scorpion-Törne, som är et okändt slag, omtalas uti 2 Chrön. 10: 11: 14. Med *Scorpiontörnen* vil jag (REHABEAM) eder tukta.

Häraf ses, at *Törne* kallas flera okända växter; men då

ONONIS *spinosa* var, enligt HASSELQUISTS intyg i dess resa p. 101. almän i Palästina, torde den vara det rätta och almännaste Bibelens *Törne.*

Ros. ROSA *Gallica.*

Alle Törnrosor äro buskar, som äro förträffeligen lät kända til sit utseende ifrån andra växter med sine talrike taggar (aculei), sine trefaldige eller flerfaldige blader (folia pinnata) sine flore och sköne blomor, samt sin nyponfrugt. Så utmärkt sjelfva slaget är, så svårligen kunna dess arter, som äro ganska många, skiljas ifrån hvarandra. Blomorne äro ganska flore, pragtfulle och ofta duble, i synnerhet *Gallica* och *Alba.* Planteras i trädgårdar och bloma i Juli månad i Sveriges norra trakter.

Busken kan tjåna til häckar, hälft blandad med andra växter. Med fine taggar afhåller den djuren, at tränga sig igenom. Fortplantas med söndertagne rötter. Af blomorne göres *Purpuri* och destilleras *rosenvatten*, som användes stundom i maträtter at gifva en angenäm smak, och i synnerhet til ögonvatn uti ögoninflamationer.

Rosenbuskar sägas växa vid Damask.

Rosor anföras på ett par ställen:

Syrach. 39: 13. blomstrens såsom *rosor*, hvilka växa vid rinnande vatn.

Syrach. 50: 8. Simon Onie son sägés lysa som en vacker *ros* om våren.

Tistel. Carduus. Dardar.

Tistlar äro många slag och arter, hema i alla verldsdelar, men ymnigast tyckas de vara i Europa. Uti sädesåkrarne äro de skadeligast emedan de förqvåfva säden, och sära alla händer, som handtera dem. För sine mångfaldige, styfve, stickande taggar kunna de icke åtas af Boskapen. Endast några Insekter hålla sig på dem och njuta af dem sin föda.

Så ofta *Tistel* nämnes i den heliga skrift, föreställes den altid såsom en olycksväxt. Alle Tistlar äro också af sådan beskaffenhet, at de äro

taggige, ſtickande, ſårande, och i naturens enſkilda hushålning, ſåſom ogräs på ängar, i åkrar och i trådgårdar mera ſkadelige än gagnelige.

Sållan gifves något land, ſom icke äger flere eller färre af dem; och då marken blifver lös och myllig inſinna de ſig deruti. När marken blir af lågerval eller tramp hård och tilpackad, förſvinna de; de äro derföre ſkadeligaſt för al odling, gå djupt med ſina rötter, och inſinna ſig almänmaſt nära människors boningar, hus och byar.

De bloma före ſkördetiden, och Bi ſamla emot höſten något utur deras blomor.

Micha. 7: 4. ſe *Sodoms äpple.*

Job. 31: 40. 1 Moſ. 3: 18. Eſai. 7: 25. 10: 17. 34: 13. Heſek. 28: 24. Sedeſpr. 24: 31. Ebreern. 6: 8. Se *Törne.*

Eſai. 55: 13. ſe *Ceder.*

Jerem. 12: 13. ſe *Hvete.*

Math. 7: 16. ſe *Vindrufva.*

BUXBOM. BUXUS *virens.* TRASCHSCHUR.

BUXBOM är en med ſmå, ſtåndigt grönſkande, tjocke blader förſed buſke, ſom hörer til de mildare Europas luftſtreck, men låter odla ſig äfven i Sverige, der den ſällan växer hög, och li-

der af vårens kalla nattfroft. Til et qvarters högd upväxt planteras den til åtfkilliga ritningar omkring blomfterqvarter, och låter väl klippa fig. I Upsala Trägård måfte den hvar vår täckas med grantris, för at ej blekna och dö ut. I födra Europa upväxer den til flere alnars högd och klippes då til höga fköna häckar. Bladerne nytjas flundom med lagerblad til kranfar, och trådarten, fom är mycket fin och vacker, nytjas til fpelinfrumenter, tumftäckar och andre fmärre prydlige möbler.

Efai. 41: 19. fe *oljetråd.*

Efai. 60: 13. fe *Ceder.*

TAMARISK. TAMARIX *gallica.* ESCHÅL.

TAMARISKEN är en mindre betydlig och anfenlig buske, fom växer i Södra Europa och Afien, med fine, länge grenar, betäkte med korte, trådlike blader. Den odlas uti Upfala Orangeri och omtalas på ett enda ftälle uti Gamla Teftamentet, nemligen uti

1 Sam. 31: 3. hvareft berättas, at under en *Tamarifk* i Jabes begrafdes SAULS och hans Söners ben.

Sycomorer och *Tamarifker* fåg HASSELQUIST på refan til Pyramiderne, ifrån Cairo Ref. p. 74. De växa vid ån Wardan; vid *Corondal* fann FUH-

RER dem; i ſteniga Arabiens dalar; *Tamariſker* växa vid Earuks och Jordans ſtränder. BERGGREN ſåg dem ſtora och höga ſåſom Tallar. Reſ. 2. p. 233.

VINRANKA. VITIS *vinifera*. SOREK. SOREKAH.

Ingen växt förekommer ſå ofta nämnd uti prófôfverſättningen af den Heliga Skrift, ſom *Vinträdet*, *Vinſtåckar*, *Vinberg*, *Vinrankor*, *Vingårdar* och deſs afkaſtning, *Drufvor*, *Druf-ſaft*, *Vin*, *Drufkakor* och *Ruſin*.

Det är beſynnerligt, at *Vinrankan* icke omtalas ſåſom odlad före Syndafloden och at NOACH, ſom efter floden odlade den, ſynes icke varit bekant med vinets egenſkap, at ruſa. Det ſäges uti 1 Mol. 9: 20, 21. Straxt efter Syndafloden planterade NOACH en *Vingård*.

Vinrankan växer ſällan til någon betydande ſtam, ſå, framt den icke årligen afſkäres och toppas, ſåſom den odlas på Goda Hops udden i Afrika. Stammen kan då blifva ſtadig, af en alns högd och et halft qvarter i Diameter. Han gifver då färre, men ſtörre drufklaſar och ſtörre Drufvor. I ſin fria växt raukar den vida omkring, eller ſlingrar ſig omkring de ſtöd, ſom gifvas honom. Bladerne äro delte uti flere flikar och blommorne äro mycket ſmå och hvite, efter hvilke drufvorna blifva, antingen gröna, mer eller mindre bleka, eller mer och mindre röda.

Druſvorna utgöra ſtora klaſar, äro ſaftfulla och gifva icke mogne frön, utan endaſt omogne ämnen dertil. Storleken och godheten af Druſvorna beror af Klimatet och Solens värma, ſom förädlar dem. De åtas begärligt, läſka och ſläcka törſten. Af Råfvar åtas de mycket gerna. Torkade få de namn af *Ruſin* och föras til andre orter, ſåſom en handelsvara, at nytjas uti ſoppor, til defert och andre mat-rätter. Trampade eller präſſade gifva de ymnig ſaft, ſom efter gäsning blifver *Vin*, hvilket är en angenäm dryck, et ſtyrkande läkemedel, och på åtſkilligt ſätt tillagad gifver et angenämt rus, ſamt rikrar många länder, lålom en handelsvara. Uti Armenien och Georgien växer Vinrankan vild, enligt flere Reſandes intyg.

Vinrankan är icke beſtämd för de kallare länder. Vid några graders köld förfryſer den. I flere trakter nära Aeqvatorn trifves den icke eller väl. I alla tempererade länder, ſom om ſommaren ega ſtark värma, i ſynnerhet planterad på bergsſluttningar, ſom ligga emot ſolen, blir druſvan och deſs ſaft ſötare och förträfligare. Uti kallare länder, ſom i Tyſkland vid Rhenſtrömen blir vinet ſyrligt: i de hetare luftſtrek, ſåſom i Spanien, Portugal, Madera, Italien, blir det ſötare och hettande. De ypperſta *Viner* ſkattas *Lacryma chriſti* uti Italien och *Conſtantia vinet* från ſödra Africa. Knappaſt gifver någon växt ſå olika ſaft ifrån den ſtarkaſte Syra til den ljufligaſte Sötma, ſom Druſvan. Väl berede vin kan uti

ganska lång tid, både på fat och uti bouteiljer förvaras, och vinner då i godhet och styrka.

Uti Palæstina äro Judalottens *Viner*, än i dag, beprisade, af HASSELQUIST vid Hebron och af ARVIEUX, som vid Sorek funnit *Drufvor* af 12 markers vigt.

På Libanon växa *drufvor*, som gifva hvit, gult och rödt vin; i steniga Arabien; i rika Arabien växa *Vindrufvor* utan kärnar; vid Jerusalem *drufvor* en half aln långa och *bär* af två fingerleders längd, enligt NEISCHITZ. REINFELD omtalar en aln långa *drufvor*. Uti Saphet planteras *Vingårdar* af Judar, hvaraf beredes rödt *Vin*; på Karmels berg; vid Bethlehem; ifrån Hebron säljas *Vindrufvor* til Jerusalem; vid Gaza; Ascalon; berget Garizim; Saphets stad; vid Damasch; Horebs berg; vid Johannis Kloster säger SCHULTZ vinet vara det bästa i hela Palæstina. Sidon utskeppar hvit *vin*.

Då *Vinrankan* icke gifver mogne frön, fortplantas den genom aflägningar. Dess grenar, som utan stöd icke bära sig, utan ligga ned på marken, taga rot, och på sådant sätt tilväxa i antal, samt med afskärning skiljas ifrån hvarandra.

Enligt NIEBURS *upgift beteknar* SOREK *i Levanten en afskuren och omplanterad Vinstjelk.*

Afhandling

om

de WÅXTER,

som i Bibelen omtalas.

Sjunde Delen

Med Medicinska Facultetens gunstiga tilstånd

under

Medicinæ och Botanices Professorens samt

K. Wasa Ordens Commendörens m. m.

Doctor

C. P. THUNBERGS

inseende

utgifven

af

LARS ERIC SAHLIN;

af Södermanlands och Nerikes Nation;

och til granskning framstäld

uti Botan. LectionsSalen

d. 10 Junii 1828.

p. v. t. f. m.

Upsala

hos Palmblad & C. 1828.

TILL

DEN BÄSTE FADER

OCH

DEN ÖMMASTE MODER!

Ej blott bland Skriftens dyra rikedomar
Jag minnesvärda blomster söka lärt
Uti mitt bröst en ranka äfven blommar;
Det är den kärlek, som Er huldhet närt.

Ett ringa offer är den blomman blyga,
Dock vet jag väl, att den är kär för Er!
Jag vill den, rörd, till Edra hjertan smyga:
Jag kan ej mer, J fordren icke mer!

Eder tacksame Son

LARS ERIC.

Canaans land, der *Vinſtöcken* väl trifdes, anſågs derföre för et lyckligt land, deruti *vin* och *honing* flöto; och då någon lycka ſkulle beteknas, togs ofta liknelſe af en *Vingård* med deſs afkaſtning, åfven ſom olyckor utmärktes, der *Vingården* förſtördes eller ſaknades.

4 Moſ. 13: 21, 24. Då Spejarne gingo in i Canaans land, funno de på den årstiden de förſte *Vindrufvor*, hvaraf en ranka bars på en ſtång.

Vid bäcken Sorek och i dälden Eſkol blef den ſtora *drufvan* tagen, ſom Mosis beſpejare bragte til lägret. Arvieux och Nau ſäga, at *drufvor* funnits 10 til 12 marker tunga.

1 Moſ. 49: 11, propheterade Jacob om Juda, at han ſkulle binda ſin unga Åsna vid en ädel *vinqviſt*.

3 Moſ. 19: 9, 10. *Vindrufvorna* i vingårdarne ſkulle icke noga afplockas.

1 Moſ. 40: 9—11. Pharaos öfverſte Skänk drömde om *Vinrankor*, ſom ſlogo ut blomſtrande, och buro mogna *Drufvor*.

Dom. 13: 4, 7, 14. Simsons moder, då hänne af en Engel förkunnades, at hon ſkulle föda en Nazir, blef förbuden, at dricka *Vin* och ſtarke drycker.

En *Vingård*, et Oliveberg och Åkren ſkulle odlas i ſex år; i det ſjunde ſkulle de hvila för den fattiges råkning.

2 Moſ. 23: 10, 11. 3 Moſ. 25: 3—7. Det ſamma ſkulle gålla åfven för Jubel-året, hvart femtionde år. 3 Moſ. 25: 11.

1 Kon. 21 hela kapitel handlar om NABOTHS vingård, ſom ACHAB hade orättmätigt tilſkanſat ſig, iſynnerhet 1, 2, 6, 7, 16 och 18 verſerna.

3 Moſ. 10: 8. *Vin* och andre ſtarke drycker voro förbudne för ARON och hans Söner, at dricka, når de ſkulle ingå til förſamlingsſtället.

På några ſtällen finnas *Vindrufvor*, ſom icke hafva några kårnar, och desſa ſägas läckrare, än andra, ſåſom förädlade.

Thevenot uphöjer ſärdeles deſſe drufvors läckerhet, ſom förekomma i Perſien under namn af Kiſchmiſch, och

BERNIER *berättar, at Usbeckſke Tartarerne, ibland andre föräringar til ſtora Mogol, äfven genom ſine Geſandter, öfverlemnade ſådane Drufvor.*

DE LA MAZE *berömmer de hvita kårnlöſa Drufvor uti Sirvan, för deras Muſkadeller ſmak.*

GALENUS *omtalar sådana drufvor från Cilicien.*

BARTHEMA *betygar, det han, under alla sina resor aldrig ätit sötare drufvor, än de kärnlösa Arabiska.*

HÖST *skrifver, at i Marocco finnes en art drufvor, som kallas* SERKI, *och som kommit från Levanten. De hafva inga kärnar, äro söta, svarta och nästan runda, men icke ämna.*

OLEARIUS, *vid en högtidlighet uti Astrakan, räknade bland Deserten, et slags små hvita och ganska söta drufvor, som icke hade kärnar.*

NIEBUHR *säger, at de hafva kärnar, men så mjuka, at de icke kännas.*

ESAIAS *afbildar Guds omvårdnad om Israëls folks förbättring med en Vingårdsmans sorgfällighet, hvilken anlagt en Vinplantering af* SOREK.

Jerem. 2: 21. bestraffas samma folk: jag hade planterat dig såsom en SOREK, *hel och hållen af bästa art. Huru är du då urartad vorden? m. m.*

1 Sam. 25: 18. Bland de många saker, som ABIGAIL förde till DAVID, voro hundrade kakor *Rusin.*

1 Sam. 30: 12. Med *Rusinkaka* vederqvickte DAVID den Egyptiske mannen.

2 Sam. 16: 1. ZIBA möte DAVID med hundrade *Rusſinkakor*, och en lågel *vin*.

1 Chron. 12: 40. ibland ſpisning, ſom tilfördes, var åfven *Rusſin*.

1 Chron. 16: 3. Då Arken var införd i ſit tält, utſkiftade DAVID åt folket, ibland annat *Rusſinkaka*.

Job. 24: 6. nämnes efterhämtning i den orättfärdiges *Vingård*.

Joël 1: 5. omtalas *Vindrinkare*.

Uti den Heliga ſkrifts nyare ſvenſka öfverſättningar omtalas på mångfaldige ſtällen *Vinſtäck*, *Vinrankor*, och åfven *Vintråd*.

Vinranka är väl altid deſs rigtigaſte och egentligaſte namn; emedan den aldrig upväxer til något träd, och icke ens til en buſke. Deſs natur är, at utſkjuta länge, ſvage grenar, ſom ſig ſjelf lemnade antingen ligga ned på marken, eller krypa upföre bergen, eller ſtödja och ſlingra ſig omkring buſkar och trän. I detta tilſtånd blifva blomklaſarne många, men drufvorna ſmärre och mindre ſaftfulla. På Göda Hopsudden i ſödra Africa, dit *vinrankan* blifvit förd och nu odlas af de Reformerte flyktingar, ſom under LUDVIG den 14:des förföljelje nödgades lemna ſit fädernesland, ſkötes denna nyttiga växt på det ſätt, at alle utſkjutande grenar före blomningen afſkäras. Derigenom händer, at icke allenaſt

blomklaſarna blifva färre, men drufvorna af ymnigare föda ſtörre och ſaftfullare, utan åfven, at en ſtam tilväxer af en alns högd vid paſs, och en mans arms tjocklek, utan at åndock derföre kunna få namn af et träd, eller bekomma en krona, ſåſom et träd.

Vinſtäck och *Vinranka* är ſåledes deſs rättaſte namn, hvarmed den öfver alt bör tolkas:

Dom. 9: 12. När *Vinrankan* valdes til konung af de andre träden, ſvarade den: ſkulle jag öfvergifva min muſt, ſom gläder både Gud och människor, och göra mig beſvär med trän? 4 Moſ. 13: 24. 20: 5. 2 Sam. 16: 1. Jerem. 5: 17. 8: 13. Eſai. 34: 4. 36: 16, 17. 2 Kon. 18: 31. Pſalm. 105: 33. Oſea 2: 12. 9: 10. Joël 1: 7, 12. Mich. 4: 4. Habac. 3: 17. Haggai 2: 20. Nehem. 13: 15. Hög. viſ. 2: 13. Jacobs Epiſt. 3: 12. Luc. 13: 17. Se Fikonträd, Fikon och Fikonkaka.

Pſalm. 78: 47. deras *Vinranka* nedſlog han med hagel, och deras *Vinſtock* genom froſt.

Pſalm. 80: 9, 12, 15. Du hämtade en *Vinſtäck* ifrån Egypten, dref folken undan och planterade den. Den utſträckte ſina rankor til hafvet, och til Euphrat ſine telningar. Gud! ſkåda ned af himmelen, och ſe härtil, och beſök denne Vinſtäck.

Psalm. 128: 3. Din hustru skall vara såsom en fruktsam *Vinstock* vid sidan af dit hus.

Esai 5: 2. i denna *Vingård* hade han planterat bästa slag af *vinrankor*.

Esai 24: 7. det nyls pråsslade *Vinet* sörjer, *Vinstocken* förslmågtar.

Esai. 65: 21. de skola bygga hus och sjelfve deri blifva boende, plantera *Vinståckar* och sjelfve äta des frugt.

Hesek. 15: 2. frågas, hvad förmon hafver det torra på en *Vinståck*, framför hvarjehanda annat träd?

Hesek. 19: 10. Din moder var, liksom du, en *Vinståck* planterad vid vatn, som bar frugt och ymnigt löf för det myckna vatnets skull.

Hesek. 17: 6—8. Telningen växte til och blef en frodig *Vinståck*, med vidt utbredde löf och rankor, men låg stam, och rankorna inåt böjda, så at de öfverskyggade des rötter. *Vinståcken* utsträckte sina rankor ifrån spjälorna, på hvilka den hade upväxt.

Syrach 24: 16. Mina skott voro idel behaglighet, såsom skotten af en *Vinståck*, och mine blommor gåfvo en härlig och rik lukt.

Ofea. 10: 1. Israël är en frodig *Vinståck*; och dess frugt dereinot svarande.

Hög Vis. 7: 2; 8, 12. se *vinrankan.*

Nahum. 2: 2. Fienderna hafva skölat och förderfvat deras *vinrankor.*

Haggai 1: 11. 2 Kon. 5: 26. Dom. 15: 5. Amos 4: 9. Nehem. 5: 3, 4, 11. 10: 39. se Olivetråd.

Zachar. 8: 12. Det, som utsås, skall vara i säkerhet; *vinrankan* skall bära sin frugt, jorden gifva sin växt, och himmelen sin dagg.

Malach. 3: 11. Edra *vinstäckar* skola icke vara ofruktsamme på fälten.

Vinqvist nämnes i 1 Mos. 49: 11 se Onager.

Joh. Ev. 15: 1, 5. Jag är det sanna *vinträdet.*

Math. 26: 29. Marc. 14: 25. Härefter skall jag icke dricka hvad af vinträ är, intil den dagen, då jag ånyo dricker det med Eder, i min Faders rike.

VINGÅRD och VINBERG förekomma äfven ofta nämnde: 4 Mos. 22: 24. Herrans Ängel ställde sig uti en smal väg emellan *vingårdar*, gjärdade på bägge sidor.

5 Mos. 28: 39. Du skall plantera *vingårdar* och arbeta i dem, men icke få dricka af vinet, eller ens något derutur insamla; ty masken skall förderfva *vinrankan.*

5 Mos. 32: 32. Deras *vinstock* är af Sodoms art och ifrån Gomorras förbrände fält; deras drufvor åro giftiga och klasarne dödande. Dr. Ödman tolkar detta: Deras *vinstock* är af Sodoms egenskap, lik den från Gomorras förbrände fält.

Dom. 14: 5. När Simson kommit til Timath och til *vingårdarne* vid staden, mötte honom et ungt Lejon rytande.

Esai. 5: 1, 3, 4, 5. Jag vil nu sjunga om min vän, en min väns sång om hans *vingård*. Min vän hade på en mycket frugtbar höjd en *vingård*. Han hade der planterat bästa slag af vinrankor, i hopp, at han skulle bära vindrufvor; men han bar icke annat än giftige bär. Hvad skulle jag väl mer kunnat göra med min *vingård*, än det jag med honom gjort? Hvarföre bär han giftige bär, då jag väntade, at han skulle bära vindrufvor? jag vil derföre säga Eder, hvad jag med min *vingård* varder görande.

Esai. 27: 2. Då skall ock vara en skön *vingård*.

Jerem. 12: 10. Många Herdar hafva förderfvat min *vingård*.

Jerem. 31: 15. Ännu skal du plantera *vingårdar* på Samariens berg.

Jerem. 32: 15. Ännu skola hus och åkrar och *vingårdar* köpas i detta lander.

Jerem. 35: 7, 9. Hvarken J, eller edra barn skolen någon tid dricka *vin*, eller bygga hus, beså åker, plantera *aingårdar* eller något sådant åga, utan beständigt bo i tält, så framt J länge viljen lefva i det land, i hvilket J åren främlingar.

Jerem. 39: 10. NEBUSAR ADAN lemnade de fattigare qvar af Juda Folket, och tildelade dem *vingårdar* och åkrar.

Jerem. 48: 32. Då jag gråter öfver dig JAESER, måste jag ock gråta öfver dig, du *Vingård, Sibma.*

Amos 5: 11, 17. Emedan J plundren den arme, skolen J icke dricka vin utaf de sköna *vingårdar*, som J planterat. I alle *vingårdar* måste ömkelig låt förspörjas, når jag igenomfar dit land, säger Herren.

Amos. 9: 14. Israel skall plantera *vinberg* och dricka af vinet derutur, anlägga trägårdar och få nytja deras frugt.

Mich. 7: 1. Jag är såsom en, hvilken frugt afhåmtar, eller andra gången plåckar i en *vingård;* ingen drufva finnes der at smaka på.

Zephan. 1: 13. De skola icke få bebo de hus, som de upbygt och icke dricka något vin af de *vingårdar*, som de planterat.

Obad. 1: 5. Komma sådane öfver dig, som

inhåmta drufvorna på dine *vinberg*, månde de varda lemnande något at efteråt afhåmta.

Sedefpr. 24: 30. En gång gick jag den lates åker, famt den hoglöfes *vingård* förbi.

Pred. 2: 5. Jag bygde palatfer, planterade *vingårdar*, anlade trågårdar och luftgårdar och fatte der allehanda frugttrån.

Math. 20: 1, 4, 7. Himmelriket liknas vid en husbonde, fom legde arbetare i fin *vingård*.

Matth. 22: 33, 39, 41. Marc. 12: 1, 2, 8, 9. Lucas 20: 9—15. Marci 11: 13. En husbonde planterade en *vingård*.

Apostl. 2: 13. Apostlarne sades på Pingesdagen vara druckne af löt *vin*.

Eph. 5: 18. Dricken eder icke druckne af *vin*.

Joh. Ev. 2: 4, 9, 10. Vatn förvåndes i *vin* i Gallileen på bröllopet i Cana.

Corinth. 9: 7. Hvilken planterar en *vingård*, och åter icke af dels frugt?

Vin, fom är förbudit för Mahomedanerne, men var tilåtit Judarne at dricka, och anbefaldt, at vid fpis-ofret nytjas, fom på oräknelige ftållen

i verlden beredes och år en hälsosam, läskande, glädjande och rusgifvande dryck, omtalas både uti gamla och nya Testamenters heliga böcker, oftare än någon annan af växtrikets alster.

Job. 32: 19. Jag är så upfyld af det jag vil säga, at min ande tränges i mit bröst, likt et täpt *vin*, hvilket språnger nye käril.

1 Mos. 19: 32. och följande: Låt oss gifva vår Fader *vin* at dricka, var Lots döttrars beslut.

1 Mos. 27: 25. Jacob satte fram för sin Fader sin tillagade rätt, bar ock in til honom *vin*, hvaraf han drack.

5 Mos. 32: 14. Drufvors blod, *vin* fick du dricka.

1 Sam. 1: 15, 24. Jag är en bedröfvad qvinna (*Hanna*); hvarken *vin* eller annan stark dryck hafver jag smakat. Så snart Hanna hade afvänt pilten *(Samuel)*, förde hon honom med sig, jemte et ofer af tre slutar, et Epha mjöl och en flaska *vin*.

1 Sam. 10: 3. se Kid.

1 Sam. 16: 20. se Åsna.

1 Sam. 25: 18. se Får.

Psalm. 160: 5. *Vin* hade du gifvit oss at dricka, som gjorde oss förvirrade.

Psalm 75: 9. Herren hafver en bägare uti handen med starkt *vin*, full inskänkt at deraf utdela.

Esai 1: 22. Dit Silfver duger icke mer, och dit *vin* är med vatten förfalskadt.

Esai 5: 11, 12. Ve dem, som om morgonen bittida uppe äro at med starka drycker öfverlasta sig, och in til sent på aftonen at af *vin* hete varda. Harpor, Cithror, Pukor och pipor hafva de vid deras *vin* och gästabod.

Esai 5: 22. Ve dem, som hjeltar äro, at dricka *vin* och kämpar at blanda starke drycker, som frikalla den brottslige för skänkens skull och bortvända de oskyldigas rättmätiga sak.

Esai 24: 7. Det nyss präsade *vinet* sörjer; vinstöcken förtvinar, alle som tilförene af hjertat varit glade, sucka.

Esai 25: 6. Då skall Herren Zebaoth för alle Folkslag på detta berget anställa et gästabod med kostbara rätter, et gästabod med bästa *vin*, med utvalda rätter, med klaraste *vin*.

Esai 28: 1, 7. Ve de stolte Ephraimiters krona, och det prägtigaste blomster, som nu förfalnar, på höjden vid frugtbara deras dal, som af *vin* ragla. Nu äro ock desse yre af *vin* och ragla af starke drycker.

Eſai. 51: 21. Hör nu detta du elände och du icke af *vin* drukne.

Eſai. 55: 1. Kommer hit, köper utan penningar och för intet, både *vin* och mjölk.

Eſai. 56: 12. Kommer, låter oſs hämta *vin* och dricka oſs drukne.

Eſai. 62: 8, 9. Jag vil icke mer gifva din årsvext til föda åt dine Fiender, icke heller ſkola främmande dricka det *vin*, ſom du med dit arbete tilredt. De, ſom inſamlat *vinet*, ſkola deraf dricka i min Helgedomsgårdar.

Jerem. 13: 12. Säg til dem detta ordſpråket: alla flaſkor måſte fyllas med *vin*. De låra ſvara: Ho vet icke det, at alla ſlags flaſkor tjäna til at fyllas med *vin*.

Jerem. 23: 9. Öfver Propheterne är mit hjerta bedröfvadt i mig: alle mine ben ſkaka: jag är ſåſom en drucken och ſåſom en af *vin* öfverlaſtad.

Jerem. 25: 15. Herren Iſraels Gud ſäger til mig: tag denne bägaren med hetſigt *vin* uti, af min hand, och ſkänk deraf ut åt alle de Folk, hvilke jag ſänder dig, at de dricka, varda oenſe och vanvettige.

Jerem. 35: 2, 5, 14. Tala med de *Rachabiters* ſläkt, at de följa dig in i en kammare i

Herrans hus: du ſkall der gifva dem *vin* at dricka. Jag ſatte ſör dem ſtörre och mindre bägare med *vin* uti, och bad dem deraf dricka. JONADABS, RECHABS Sons ſörbud til ſine barn, at icke dricka *vin*, iakttages ſå noga, at de aldrig intil den dagen deraf druckit.

Jerem. 48: 11, 33. MOAB hafver alt ifrån ſin ungdom varit uti ro, ſåſom et *vin*, hvilket orördt ligger på ſit fat, och icke tappas ur et käril i et annat; Glädje och fröjd är nu förſvunnen ifrån Carmel och MOABS land: jag hafver låtit vinbergningen afſtanna. Ingen frögdeſång höres af någon, ſom trampar drufvor.

Heſek. 44: 21. Ingen präſt får dricka *vin*, då han ſkall i inra gården ingå. Jerem. 31: 12. 40: 10. Amos 6: 6. Mich. 6: 15. Haggai 2: 13. 4 Moſ. 18: 12—15. Eſr. 7: 22. 2 Chron. 2: 10. 15. 11: 11. Judith 11 13. Joel 1: 10. Syrach 39: 27. Job. 15: 33. Luc. 10: 34. ſe Olja.

1 Chron. 12: 40, ſe Kamel.

Daniel 1: 8. 16. DANIEL ſatte ſig före, at icke låta ſig förorenas genom ſpis och det *vin*, ſom af Konungens bord tildeltes; hvarföre ock MOLZAR ſatte bort den ſpis och det *vin*, ſom för dem anordnadt var och gaf dem gröna växter. Dan. 5: 1. 4. 23. Konung BELZAZAR anſtälde en ſtor måltid åt ſine förnämſte ämbetsmän.

Afhandling
om
de WÅXTER,
som i Bibelen omtalas.

Åttonde Delen.

Med Medicinska Facultetens gunstiga tillstånd
under
Medicinæ och Botanices Professorens samt
K. Wasa Ordens Commendörens m. m.
Doctor
C. P. THUNBERGS
inseende

utgifven
af
ISAAC VILHELM EKERMARK,
Stip. Lindel. af Södermanlands och Nerikes Landskap,
och til granskning framstäld
uti Botan. LectionsSalen
d. 12 Junii 1828.
p. v. t. /. m.

Upsala
hos Palmblad & C. 1828.

VIS

IN SACRAM REGIAM MAJESTATEM MAGNÆ FIDEI

E CONSILIIS REI MEDICÆ UNI PRO-

FESSORI COMMENDATORI REGII

ORDINIS DE VASA

CELEBERRIMO EXPERIENTISSIMO

DOCTORI LAURENT. TINGSTADIO

JUDICI PROVINCIALI SUDERMANNIÆ

CUBICULI REGIS APPARITORI

NOBILISSIMO GENEROSISSIMO

AAR. ISAAC. SILFVERSPARRE

Sa m

H.

ISAAC. GU S EKERMARK.

EN ÖM MODER och ÄLSKADE MOSTRAR

helgadt

af

Kärlek och Tacksamhet

Bland desse, som voro til antalet tusende, drack han *vin;* under det de drucko *vinet* utur de kåril, som utur Guds hus i Jerusalem voro bortförde; syntes dem fingrar, såsom af en människohand, skriva i kalken på väggen: Du har upphåfvit dig emot Himmelens Herre, låtit hans huskåril bäras framför dig, at derutur *vin* dricka.

Osea 4: 11. Boleri, *vin* och must tager förstånder bort.

Olea' 7: 5. På vår Konungs dag dricka Förstarne sig druckne af *vin.*

Amos 2: 8, 12. På pant tagna kläder läggade de sig ned vid alla altaren och dricka af förtrycktas *vin* i deras Gudars hus. Men J nödgaden *Nazareerna* att dricka *vin.*

Amos 9: 14. se Vinberg.

Mich. 2: 11. Om jag propheterade för *vin* och starke drycker, så vore jag en prophet för detta folket m. m.

Habac. 2: 5. *Vin* är bedrägligt.

Zachar. 9: 15. De skola dricka och varda glädtige, såsom af *vin.*

Zachar. 10: 7. Ephraim skall vara en Hjelte, och deras hjertan glädjas såsom af *vin.*

Esr. 6: 9. se Vädrar, Lamm.

Nehem. 2: 1. Då *vinet* var framſat åt Konung ARTHASASTA, tog jag det och ſkänkte uti för Konungen.

Nehem. 5: 1, 15, 18. ſe vingårdar. De förre Höfdingar, ſom före mig varit, hafva tagit af det bröd och *vin*. Se vidare Får.

Nehem. 13: 5, 12, 15, omtalas det ſtora rummet, hvaruti inſamlades tioude af ſäd, vin och olja. Se olja och fikonträd.

Eſth. 5: 6. Under det Konungen (AHASVERUS) drack *vin*, ſade han til ESTHER.

Sedeſp. 4: 17. Deras dryck är röfvadt *vin*.

Sedeſp. 9: 5. Kommer, äter mit bröd, och dricker af *vinet*, ſom jag tilreder.

Sedeſp. 21: 17. Den *vin* och välluktande ſalfvor älſkar, varder icke rik.

Sedeſp. 23: 31. Se icke på *vinet*, at det ſå rödt är.

Sedeſp. 31: 6. Gif uſlingen ſtarke drycker, och den bedröfvade *vin* at dricka.

Predik. 2: 3. Jag fattade då det beſlut i mit hjerta, at hålla min kropp ifrån *vin*.

Predik. 10: 19. Der måltider hållas til välluſt, utgör *vin* lifvets nöje, och penningar förmå alt.

Syrach. 9: 14. En ny vän är blom nyt vin; när det hunnit blifva gammalt, dricker du det söt: ll gjerna.

Syrach. 31: 25, 27, 28. Var ingen hjelte til at dricka, ty vin hafver skadat många. *Vin* är för människan lifgifvande, när det måttteligt drickes. Hvad är väl lifvet utan vin? det är ju skapadt, at göra människan glad. *Vin* gör hjertat gladt och frögdar själen, när det brukas til nödtorft och i rättan tid.

Matth. 9: 17. Marc. 2: 22. Luc. 5: 37—39. Man fär icke ungt vin i gamla flaskor; om det sker, sprängas flaskorna, *vinet* förspilles och flaskorna förderfvas. Nyt vin tömer man i nya flaskor, och då blifva bägge förvarade.

Marc. 15: 23. De gäfvo Frälsaren, at dricka vin, blandadt med Myrrha.

Luc. 1: 15. Johannes döparen skulle icke dricka vin eller starke drycker.

Vindruefva, Druefklase, Druefmust och Druefsaft omnämnas uti

Esai. 65: 8. Likasom, då must finnes i en *druskla*, man plägar säga: förderfva honom icke, ty deri är en välsignelse.

Hesek. 18: 2. Fäderne äro omogne *druvor*, och barnens tänder äro deraf ömne vordne.

1 Macab. 6: 34. Se Elefant.

Sedelp. 24: 13. Min Son, ſåſom honing ſmakar dig väl, och *druffaft* är angenäm för din mun; ſå är ock visheterns kännedom för din ſjäl, når du hänne erhåller.

Amos 9: 13. Den tid varder kommande, ſäger Herren, at plöjningen ſkal räcka intil ſkörden, och drufpräsningen intil ſåningstiden: bergen ſkola drypa af *drufvors* ſaft, och bäckar ſkola flyta ifrån alla högder.

Syrach. 50: 16. Han uträckte ſin hand til offerſkålen, gjöt derutur *drufveſaft*, och beſtänkte dermed altarets fot, til en ſöt lukt för den Höge ſte, ſom allas Konung är.

Syrach. 51: 17. Mit hjerta frögdade ſig öfver hänne (klokheten), ſåſom öfver *vindrufvor*, dä de mogna.

Uti Höga Viſan nämnas både *vin*, *vinſtäckar*, *vingårdar*, *drufkakor* och *drufvor* ofta, merendels liknelſevis, nemligen:

Vin uti 1: 2, 4, 15. Ljufvare, än *vin* är din muns ſötma. Koſtbarare än *vin* agta vi din muns ſötma. Min älſkarinna! ſkön är du, dina ögon likna *drufvor*.

5: 1. Jag hafver druckit mit *vin*.

7: 9. Såſom kryddadt *vin* är din mun, et *vin*, ſom nedrinner lätt och ljufligt är för läpparna.

8: 2. Jag ſkulle gifva drycker af kryddadt *vin*, och muſt af granatäpplen at dricka.

VINGÅRD: 1: 6. Til vingårdsvaktrerſka haſver man mig ſatt; men min *vingård* haſver jag icke vårdat.

2: 15. Skaffer oſs bort de ſmå ſchakaler, ſom förſtöra *vingårdarna*, våra ſpåda *vinrankor*.

7: 12. Min vän! låt oſs upſtå vid dagens gryning, at gå til *vinbergen*, at ſe, om *vinrankan* knoppas, och de unga *drufvorna* utſlagit, och granattråd bloma.

8: 11, 12. En *vingård* tilhörer SALOMO i dalen Haimon. Den *vingård* mig tilhörer, upläter jag ock nu.

Matth. 7: 16. Icke håmtar man *drufvor* af törne, ej eller fikon af tiſtel. Se Fikon.

VINRANKOR: 6: 10. Jag var nedgången, at ſe, om *vinrankan* ſkutit ſina knoppar, och granattråd blomade.

7: 12. ſe tilförene Vingård.

Drufvor och druſſaft: 2: 13. På fikon-

trädet mognar frugten, och *vinrankans* ſpäda *druf-klaſar* ſprida ſin lukt.

4: 1. Dine ögon, obetäkta af ſlöja likna *drufvor*.

7: 2, 8, 12. Din midjas prydnad liknar en rund bägare, der drufvans ſaft icke felar. Såſom *vindrufvor* för mig äro dine bröſt. Se vidare vinrankor.

DRUFKAKOR: 2: 5. O! Vederqvicker mig med *drufkakor*.

RUSSINKAKA: 1 Sam. 30: 12. 2 Sam. 16: 1. Se *Fikonkaka*.

VINPRÅSS nämnes i 2 Moſ. 22: 28. Förſlingen af din bärgning och *vinpräſs* ſkal du icke upſkjuta, at aflämna.

Utaf druffaft beredes en ſyrup, ſom kallas DIPSE. SHAW ſäger, at endaſt ifrån Hebron ſändes häraf årligen 2000 centner til Egypten.

CORIANDER. CORIANDRUM *ſativum*. GAD.

Fröet af *Coriander* omnämnes endaſt uti 2 Moſ. 16: 31. liknelſevis, då Manna beſkrifves och det ſäges: Iſraëls hus kallade det MANN; och det var ſåſom *Coriander frö*, hvit och hade en ſmak ſåſom ſemla med honing.

Coriander-växten hörer til den naturliga ordning bland växterna, ſom kallas umbellatæ, hvars blomors ſtjelkar (pedunculi) likna en ſolſkärm, med fem blomblad och nakne frön, ſom äro klotrunde, och ſmaka mycket lika med Kanel. Växten odlas ſtundom i Europeiſke trägårdar och frön nytjas, ſom en angenäm krydda uti maträtter.

Hela växten är prydelig med ſine blomor, ſom midt uti (umbellæ) äro ſmärre, och i omkretſen ſtörre (radiati), altid med fem ſtåndare, och en dubbel hona.

Lin. *Linum uſitatum.* Bad.

Är en liten, ſpäd, inom ſommarmånaderna blomande och ſine frön mognande växt, med enkel ſtjelk och enkle blader, ſamt en blå, kläklik bloma, af en half, ſällan en alns högd.

Det är en af de nyttigaſte växter, ſom Europeen odlar, och ſom för honom upfyller alla de behof, ſom bomull i de varma länder. Det är af en aldeles ovärderlig nytta, hvarföre det ock öfver alt årligen odlas och beredes. Sedan det blifvit före höſten uptagit, fröhöllorne afrifna, ſtjelkarne torkade och lagde til rötning antingen i vatn eller på marken, ſamt vidare bråkade och håkladt, hvarigenom de gröfre och finare tågor ſkiljas ifrån hvarandra, beredes deraf finare och gröfre lärfter, til ſkjortor, lakan, dukeyg, fodervät och

mångfaldiga andra saker, för människans våltrefnad aldeles oumgängeliga.

Frön äro platte, glatte och brune, nyttige til oljepressning och til upmjukande omslag, samt i dekokt invärtes emot alla skarpheter i magen. *Oljan* deraf tjänar til lampor, til oljefärgning och til lakeringar, med mera.

Hasselquist säger i Ref. p. 117. at *Lin* växte ymnigt vid Damiata.

Bibel-tolkarne hafva ofta tolkat *Lin*, och *Linne*, ehuru i de varmare länder det ganska sällan förekommer, emedan derstädes en ymnigare och bequämare tilgång gifves til bomul, hvars tillredningar ofta äfven få namn af *Linne*.

Elai 19: 9. Blygas skola de, som skönt *Lin* förarbeta, och väfva fina tyger.

Hesek. 44: 17. 18. Prästerne skulle vara klädde i *linnekläder*, når de gingo in genom någon af portarna til inra gården af Helgedomen.

Sedespr. 31: 13. En idog hustru sysselsätter sig flitigt med ull och *lin*.

2 Mos. 28: 43. Arons underkläder skulle vara af *linne*.

1 Sam. 2: 18. Samuel, ännu ung, gjorde tjänst inför Herren, klädd i en *linne* lifräck.

1 Sam. 22: Den Edomeen Doeg dödade på en dag 85 män, som buro *linne* lifkjortel.

Omtalas vidare uti Esth. 1: 6. Ofea 2: 5, 9. Dan. 10: 5, 12: 6, 7.

Marc. 16: 46. Luc. 23: 53. Joh. Evang. 19: 40. Joseph köpte et fint *linne*, hvari Frälsarens lekamen sveptes.

Bomull. Gossypium *herbaceum.*

Bomull är et fint vadd, som inom fröhuset omgifver runde frön, och som kan kardas, spinnas och väfvas til mångfaldige sorter, gröfre och finare tyger, til många millioner människors beklädnad i alle verldsdelar, i synnerhet i de varma Indierna.

Bomull af träd, (*Gossypium arboreum*) är sämre och nytjas til stoppningar, madraser, samt den gulagtiga til Nankiner uti China.

Gossypium herbaceum, som varar blott et år och upväxer til en mans höjd, samt på många ställen odlas, gifver den bäste och finaste Bomull til linne, kattun och kläder.

Bomullstyg är varmare, än linne och insuper uti sig mycket bättre svetten.

Växer endast i de hetaste länder, och tål fållan Europas klimat; hvarföre det ämnet måste föras, som en riktande handelsvara, almänmast från Levanten och Indierne, för Europas Fabriker, til kattuners och sammets tilverkning.

Bomulstyger til ſkjortor, halsdukar, underkläder, ſtrumpor, dukar, lakan, foder och andre ſaker nyttjas almänt af många millioner människor uti hela Öſtra Indien och på andre ſtällen, i deſs ſtälle Europeen begagnar ſig af linets tilverkningar.

Pauæus ſäges vara rik på bomull.

Uti 1 Chron. 4: 21. 15: 27. omnämnes linnevåfnad af *Byſſus*. Helek. 27: 3. ſäges det om Tyrus, at deſs ſegel voro af ſtickad *bomull*.

Bomulsväxten finnes odlad på många ſtällen i Levanten; på Libanon; vid ſtaden Hamah; mycken bomull utföres ifrån Palæſtina, både rå och ſpunnen, i ſynnerhet ifrån Jaffa; i Esdrelons ſlätt vid Tabor; vid Damaſch; i öknen Dſchaſim; utſkeppas från Sidon.

Uti ylle, linne och bomull klädde ſig Iſraëliterne. *Scheſch* betyder ſtundom både linne och bomull. Rike mannens dyrbara linneklädnad var förfärdigad af et ſlags *bomull*, ſom höls för det finaſte, lenaſte och koſtbaraſte, vid namn *Byſſus* och omtalas på flere ſtällen i den H. ſkrift.

Byſſus växte i Judeen, och bland Juda ſlägt fans en hel familje, ſom var ſyſſelſat med deſs väfnad, 1 Chr. 4: 21. til tapeter för det Heliga.

Ibland andra koſtbarheter, ſom ifrån Syrien fördes til Tyri matknad, var denna bomull.

Eſai 27: 16. Den räknades ibland Regenternes och de Rikes förnämſte ſkatter. Konung DAVID bar en kappa deraf, när han införde med ſtor prakt förbundets ark uti Jeruſalem. 1 Chr. 15: 27. Likaſå MARDOCHAI, då han gick ut ifrån den Perſiſke Konugen, uti kongelig drägt. Eſth. 8: 15. Leviterne, ſom voro muſikanter, ägde ſådan prydnad. 2 Chr. 5: 12.

Förhånget emellan det heliga och aldraheligaſte var af koſtelig Bomull. 2 Chr. 3: 14.

Uti AHASVERI palats voro tapeterne uphängde på koſteligt bomulstyg. Eſth. 1: 6. Det räknades lika med guld.

Uppenb. 19: 8, 14. Om CHRISTI Brud ſäges, at det varit hänne gifvit, at kläda ſig i rent och ſkinande koſteligt kläde, och at det koſteliga klädet var de heligas rättfärdighet. Det gafs åtſkilige färgor i ſynnerhet Purpur. Oſea 2: 5, 8. Se Olja.

Luc. 16: 19. Det var en rik man, ſom klädde ſig i Purpur och (koſteligt) dyrbart *Bomuls* tyg.

MALÖRT. ARTEMISIA *judaica*. LAANAH.

Malört, Artemiſia Abſinthium, är en mycket almän växt i hela Europa och på några ſtällen äfven i Aſien. Den växer i de fläſte Sveriges landſkap, ſom en beſk och nyttig krydda för hälſan,

både för människor och kreatur. Den är nästan buskagtig med fine flyfve grenar, och håller fig ofta på kyrkogårdar, i trägårdar, merendels vid byar och hus Den kännes med fine förderade, filfverhvite och befke blader. Blomorne äro fmå, utan fkönhet och tjenlige emot maskar.

Bladerne äro de, fom förnämligaft nytjas. Uti påfar infydde, och lagde öfver magen, lindra de den kolik omkring nafveln hos barn, fom maskar förorfaka. Kokade fom dekokt nytjas de, at ftärka en fvag matluft; emot fyra och emot frosfor tjänar dekoctet i ftället för Kinkina, för fattige och för almogen, fedan mage och tarmar förut genom kräkmedel eller något afförande blifvit renade. *Malört* hindrar röta, hvarföre det ftundom inlägges uti likkiftor. Fåren böra ofta om vintren få malört och falt, låfom et præfervatif, och emot deras vatnfjuka.

Gemenligen fättes (Laanah) *malört* och (Rofch) *Coloquint* tilfammans, låfom bägge ganfka befka krydder.

Artemifia judaica, fom omtalas i Bibelen, är mycket lika med Svenfka malörten.

Sedefp. 5: 4. der det heter, at en trolös hufirus tunga varder bitter, fåfom *Malört*.

Jerem. Klagov. 3: 5, 15. Han hafver mättat mig med bitterheter, och gifvit idel *malört* at dricka. Se Coloqvint.

Jerem. 23: 15. Amos 6: 12. Se Coloqvint.

Jerem. 9: 15. Jag vil ſpiſa detta folket med malört.

Skaparen ſynes utom frugttråden, hafva förordnat i ſynnerhet tvånne ſtora växtfamilier til en angenäm och hälſoſam föda för människor och djur. Sådane äro alle Gräs-ſlag och Ärt-ſlägtet.

Alle utaf det vidlyftige *Ärtſlägtet* äro utmärkt ſkilde med ſine blomor af en egen beſynnerlig ſkapnad, och ſin ſkida, hvilkens frön äro mjölagtige, kliſtrande, och ſtarkt födande. Af denne ordo naturalis äro inge giftige. Sjelfva örten med ſine ſtånglar och blader, utgör et godt foder för boſkapen: de ſom äga ſmårre frön, tjäna iſynnerhet för foglar, och de, ſom äga ſtörre frön eller bönor, tilvällar ſig människan. Desſas frön kunna likaſom ſädesarternas, länge förvaras, för tilkommande behof. De fleſte tilhöra väl de varmare länders blidare luftſtrek; men de, ſom fulborda ſit lopp innom året, kunna äfven med mycken förmon odlas, äfven i de kallare länder af Europa.

Blomorne likna någorlunda en fjäril, och frugten är en ärtſkida, hvilken ofta til ſkapnaden liknar en ſabel, öpnar ſig framtil efter hela längden och äger frön fäſtade vid ryggen. Desſe frön komma, låſom födoämne, mycket öfverens

med ſådesſlagen, men förorſaka mera väder, och gåſa icke med ſamma lätthet, ſå at de icke åro lika tjänlige til bröd, utan böra antingen nytjas ſtufvade, eller kokte. Sådana växter odlades flera uti det förlofvade landet, och förekomma derföre omnämnda i de heliga ſkrifter. De almännaſte deraf voro, *bönor*, *ärter*, *linſer*.

Bönor. Phaseolus *nanus*, *purpureus*.

Heſek. 4: 9. Omförmåles med ärter och flera ſådesarrter, ſåſom tjänliga til bröd.

2 Sam. 17: 28. Se *Lins*.

Bönor, *Ärter*, *Lins* och *Hirs* odlades i Palæſtina. Bönor, ſå väl ſtörre bönor, ſom krypbönor odlas i Sverige af ſtändsperſoner almänt, men åro ömtålige för Nordens köld i de nordligare landſkap; de utgöra en god vinterföda.

Hezek. 4: 9. De blefvo befalte, at taga *bönor*, hvete, korn och ſpelt til bröd och föda.

Ärter. Pisum *ſativum*.

2 Kon. 6: 25. Då konungen af Syrien belägrade Samarien var ſå ſtor hunger i ſtaden, at en fjerdedels *kab ärter* koſtade 5 ſikler ſilfver.

Ärter af flere ſlag odlas almänt i Sverige, och nytjas både ſtufvade och i ſoppor.

THESES.

Th. I.

Cognitio Naturæ, quæ, ut inter omnes convenit, et utilitatis et delectationis cultoribus suis largitur præmia, neque exigua, nostra sententia, culturæ animi et speculationi Philosophicæ promovendæ adminicula suppeditat haud spernenda.

Th. II.

Quod tamen ut obtineatur, non minus acritate judicii opus est, quam diligenter atque accurate observandi facultate, et præcipue in id incumbendum, ut ab individuali et quasi dispersa rerum contemplatione ad generaliora usque progrediaris, unde partes, et partes partium, affinitatis nexu, in serie quadam comprehensæ conspectum dent totius principiumque sistant ipsum, quo, radiorum instar e centro exeuntium suo, omnia ultimo sunt referenda.

Th. III.

Neque desunt exempla, quæ hocce Philosophiæ commercium cum Scientia Naturæ indicent, e quorum copia sat erit Schellingianum attulisse systema, cujus idea fere tota e Theoria Chemiæ, ut recentiori ævo est exposita, saltem quod ad doctrinam Polaritatis atque Potentiarum attinet, haud dubie est desumta.

Th. IV.

Syſtemata Botanices Artificiale et Naturale, quamvis ſtudio ſcientiæ certe ſufficiant, non tamen abſonum judicetur tertium addidiſſe, nempe Chemicum, ut, cognita etiam interna plantarum natura, Botanice in veram ſcientiæ Philoſophicæ formam ita ſit redacta.

Th. V.

Uti Cognitio naturæ nos in via Philoſophica manuducit, ita etiam campum interpretationis Scripturæ Sacræ nobis aperit amplum, in quo linguarum orientalium ſtudio adjuti, cum fructus utilitatis carpere uberrimos, tum ad gloriæ divinæ manifeſtationem promovendam certiſſime conferre poſſumus.

Afhandling
om
de WÅXTER,
som i Bibelen omtalas.

Nionde Delen
Med Medicinska Facultetens gunstiga tilstånd
under
Medicinæ och Botanices Professorens samt
K. Wasa Ordens Commendörens m. m.
Doctor
C. P. THUNBERGS
inseende

utgifven
af
GUSTAF VARENIUS;

af Götheborgs Nation;
och til granskning framstäld
uti Botan. LectionsSalen
d. 13 Junii 1828.
p. v. t. f. m.

Upsala
hos Palmblad & C. 1828.

MINA HULDA FÖRÅLDRAR

helgadt

af

Sonlig Vördnad, Kärlek och Tacksamhet,

De odlas dels på trådesgärdet, dels uti trägårdar, och åro ſtörre eller mindre, hvite, gröne eller ſpräcklige. *Såcker-ärter* och *Capuſiner-ärter* åro de bäſte, läckraſte och moſa-ſig aldrabäſt.

Lints. Ervum *Lens.*

2 Sam. 17: 28. Til David uti *Mahanaim* fördes flere ſorter födoämnen, nemligen hvete, bjugg, mjöl, ſåd, böner, torkade frugter och *Lints*. Uti Sverige växer *Lints* vild, men nytjas icke. Uti Frankrike nytjas frön ofta, och åro ſtufvade angenäme.

Skidfrugter finnas flere ſlag i Palæſtina af ganſka god art; emellan Jerùſalem och Bethlehem odlas mycket ſkidfrugter.

Gråsen utgöra en ganſka ſlor, naturlig och lätt känd örtſlägt, hvilken Skaparen förordnat ſåſom almänt nyttig, utan någon ſkadelig egenſkap, til födoämne för människan och alle de djur, ſom ſkola hämta ſin föda utaf växtriket. De utgöra de almännaſte växter på jordklotet; de trifvas i al jordmån, i alle länder, under alle himmelsſtrek; de pryda jordytan med ſin angenäma grönſka, och uthärda mer, än andre växter alt möjeligt förtryck. Det utſädde fröet derat upſkjuter blot et enda blad; de följande bladen åro altid enkle och odelte, ſmale, linearifke eller ſvärdslike. Deras ſtjelkar enkle, ſtundom med leder, iholige,

fållan grenige eller tråagtige; blomorne små, utan prydnad med trenne hannar, fållan flere eller färre, en eller tvånne honor, med nakne, mjölagtige frön antingen i form af et ax eller blomvippa. *Blad* och *ſtjelkar*, under namn af färſkt gräs, eller torkadt hö och halm är boſkapens bäſta och almånna föda. De ſmårre frön höra til de ſmårre däggande djurens och foglarnes förråder; de ſtörre tilkomma människan, oftaſt genom odling, ſåſom hvete, korn, hafra, risgryn, mais, och flere andre, efter olika länder och olika folkſlag.

Såf. Cyperus *papyrus*.

Är en art gräs, ſom växer vid Nilens ſtränder, ſom fordom hos de Egyptier bereddes til papper; den växer altid vid vatten och blir flere alnar hög. Deſs ſtjelk, likaſom alle Cyperi, har inge leder, är mjuk och böjelig, ſå at deraf mattor och andra ſaker kunna flätas. Växer äfven vid Euphrat.

Jon fråg: 8: 11. Kan ſåf ſkjuta i högden annorſtädes än på ſumpige ſtällen.

2 Moſ. 2: 3. Af *Papyri* ſtjelkar gjordes den lilla båt, i hvilken Moses ſattes öfver Nilſtrömen.

Vid Nilen växa tvänne ſlag af rör, *Papyrus* och *Donax*, enligt Hasselquists intyg i reſan p. 106.

Rör. Arundo *donax*. Kanåh.

Likaſom *Arundo phragmites* växer uti vatn i Europa vid ſjöar och åar, med ſine ſtyfve iholige ſtjelkar och länge brede blader, ſå växer *Arundo donax* uti de varmare länder, altid vid och uti vatn. Den växer vid döda hafvet och annorſtädes i Palæſtina, vid Jordan, och i Egypten, vid Nilens ſtränder 6 til 8 alnar hög. Den täcker Caſpiſka ſjöns ſtränder; finnes vid röda hafvet och i Arabien, uti ſöt vatn. Hasselquist ſäger, at *Donax* växer vid hafsſtranden och på vallar, ſom äro oöfverſtiglige. Ref. p. 29.

1 Kon. 14: 15. Iſraël ſkulle ſlås, ſom *Säf* i vatnet ſvigtar.

Eſai 5: 5. och följande: Rör och *säf* ſkola förviſna.

Eſai 35: 7. Vatnlöſe trakter ſkola upfyllas med källſprång, och der fordom ohyggelige ormar legat, der ſkola betesplatſer hyſa hjordar, ja *rör* och papyrus växa.

2 Kon. 18: 21. Eſai 36: 6. Pharao liknas vid en ſvag rörſtaf, ſom faller i ſplitror och genomſtinger handen.

Heſek. 40: 3. *Rör* var Hesekiels 6 alnar långa måtſtång. (Kaneh).

Eſai 42: 3. Den *rö*, ſom förebildar Frälſarens milda ſätt, at lära.

Marci 15: 19. Var den *rör*, som i stället för-spira räktes Frälsaren, och med hvilken hans hufvud slogs.

Job. 8: 11. 40: 16, 21. Omtalar *rör* vid vatn; och at uti *rör* på sumpiga ställen döljer sig Elefanten.

Math. 11: 7. Viljen J se *rör*, som vaggas af och an af vädret?

Math. 27: 48. Joh. Ev. 19: 29. De satte en svamp på et *rör*, fylde den med ätika, och gåfvo honom at dricka.

Math. 27: 29, 30. Se *Isop.* Krigsknektarne gåfvo FRÅLSAREN et *rör* i hans högra hand, knäböjde för Honom, begabbade Honom och sade: Lycka ske Judarnes Konung! De spottade ock på Honom, togo *röret* och slogo dermed Hans hufvud. Dessе *rör*, som äro rake och länge, nyttjades almänt til mätstänger, som ses Joh. Upenb. 11: 1.

FENKOL. ANETHUM *Fœniculum*. Ἄνηθον,

omtalas tillika med Mynta, hvaraf Judarne gåfvo Tionde, på et enda ställe uti nya Testamentet, hos Evangelisten Matthæus, i dess 23 kap. 23 vers, hvarest Frälsaren gör de Phariseiske skrymtare den förebråelsen, at de gåfvo tionde af Myn-

ta, *Fenkol* och *Kumin*; men underlåto de vigtigare ſtycken af lagen: råtviſan, kårleken och troheten.

Fenkol, åfven ſom Kummin och *Galban* hörа til den mycket naturliga klass uti växtriket, ſom får namn af *Umbellater*.

Kumin. Cuminum *cyminum*. Cammon.

Kumin omförmåles ſärſkildt hos Eſaias i dess 28 kap. 25 och 27 verſar, der det ſåges: icke låter men tröſkvagn gå öfver *ſvarta Kuminet*, eller hjul öfver det hvita: utan ſlår dem båda ut med käpp.

Nigella *ſativa*. Kåsach.

Eſai. 28: 25. När han gjort åkren jämn, utſtröer han ju antingen hvit eller *ſvart Kumin*, hvilken ſednare Sprengel anſer för *nigella* ſativa.

Galban. Bubon *galbanum*. Chalbenah.

Galban är en umbellat-växt, hvars ſaftfulla rot gifver *galban-kådan*, ſom blifvit intagen i Materia medica, och införd i Apotheken. Denna kåda (reſina) äger en ſtark lukt, och nytjas ſtundom til plåſter, åfvenſom den nytjades hos Iſraeliterne til rökelſer och nämnes uttryckeligen bå-

de af Moses och Syrach. Växer vild i Abyssinien, hvarifrån denna kådan hämtas.

2 Mos. 30: 34. Moses fick befalning, at taga speceri, nemligen *Stachtes*, *Schechelet*, *Galbanum*; och rent Rökverk, at deraf göra Rökelse. Syrach, 24: 21. jag gaf en ljuflig lukt, såsom *Galban*. Obs. Galban-kådans lukt liknar hvitlökens och eger en odrägelig stank. Herr Preses anser snarare den angenämt luktande och til Rökelser ofta nyttjade Benzoë *kådan* vara den, som nyttjades af Judarne.

Mynta. Mentha *crispa*. Ἡδύοσμον.

Anföres endast af Mattheus i dess 23: 23.
Se Fenkol.

Största delen af Didynamie Classens örter äro framför andra utmärkt välluktande, och ibland dem är *Mynta* en af de förnämsta. Denna ordo naturalis är känd med sine blomors skapnad (corolla ringente) sit sätt at bloma (floribus verticillatis), sine fyra ståndare, hvaraf tvånne äro kortare; och med sin välluktande olja, som igenom destillation erhålles. Sådana växter böra aldrig kokas, då den fina luktande oljan förloras, utan endast infunderas, at nyttjas i bröstsjukor. Såsom fördelande äro dessa de ypperste medel, uti alla inflammationer, dåningar, slag och paralysier, at reta och upväka nerverne. Utom lavendel är *krusmyntan* en af de bästa, som, länge bevarad, be-

håller ſin angenåma lukt. Då mjölken vil ſläcka ſig i bröſtet hos ammor, år Mynta-Thé et förträfligt medel at dricka, för at hindra mjölkens yſtning. Om kor åta Mynta, ſom växer på ſumpige ångar, kan man icke tjårna ſmör af mjölken.

Välluktande krydder omtalas i Joh. Evang. 19: 40.

Isop. Hyssopus *officinalis*. Ezsov.

Nånmes blott i 4 Moſ. 19: 6, 18. vid offren. Präſten ſkulle taga et ſlycke Cedertråd, *Iſop* och en roſenröd tråd, och kaſta i elden, der kon upbrånndes. Sedan tog den, ſom ren var, *Iſop*, doppade den uti vatn, ſamt ſtänkte dermed på tåltet och alt der befintligt bohag, och på de perſoner, ſom deruti voro, och på den, ſom kommit vid någon död människas ben, eller vid någon ihjälſtagen, eller eljeſt död, eller vid någon graf.

Iſop år både välluktande och något ſtårkande (adſtringerande), hvarföre den tjånar inſunderad, ſom thevatn uti hoſta och bröſtſjukor. I hushållet tjånar den, ſom en krydda uti åtſkilliga maträtter, och i trågården planteras den til låga häckar, eller ritningar omkring blomſterſångar, lika ſom buxbom. Den finnes dels med hvita, dels med blå blomor.

Sprengel angifver Thymbra *ſpicata*, i ſtållet för *Iſop*.

ATROPA *mandragora*. DUDAIM,

Är en ganska giftig ört, som har en döfvande verkan på nervsystemet och förvirrar hjernan; men dess bloma äger et behagligt utseende.

Mandragorernas rusgifvande och döfvande egenskap behagar mera österlänningarne än Europeerne. Schulze fann *Mandragorerne* på Thabor af ljuflig lukt; men frugten icke lika angenäm för alle.

MÜLLER skrifver om *Mandragorerna*, at de i St. Johans öken i April månad redan luktade väl.

De växa på flere ställen uti Palæstina och finnas fällyntare i Mesopotamien. HASSELQUIST ref. pag. 167. säger, at de växa öfver alt i Galileen; men ej i Judeen. Södra Europa och norra Asien äro deras rätta fädernesland. Bladerne framkomma ifrån roten och ligga nära marken. Blomman är ensam på en kort stjelk. Växer i norra delen af Palæstina eller fordna Galileen i mängd. I dälden vid Jaffa by växer den i myckenhet.

1 Mos. 30: 14. 16. RUBEN gick i hvetanden ut i marken och fann *Dudaim*, dem han hämtade åt sin moder LEA, hvilken afstod af dem en del åt sin syster emot vilkor; detta bör förstås om frugten. Det tros almänt i Orienten, at *Mandragorer* befordra frugtbarheten. Frugten är klotrund, gul som pomeransen, af två tums diameter.

Höga vis. 7: 13. uphöjer *Dudaim*, som TINGSTADIUS tolkar med *Liljor*, för dels behagliga lukt; hvilket bör förstås om blommen, då det heter: Der skola *Liljorna* (mandragora) omkring oss sprida sin lukt.

MARITI skrifver, at han den 6 Maj, som svarar mot vår Augusti, träffade *Mandragorer* emellan bergen vid *Modin*. De stäste voro redan mogne och liknade åplen til skapnaden. En Arab, som ville visa en särdeles höflighet, steg af och hämtade några af desse frugter, gaf dem åt oss, och åt sjelf 5 eller 6 deraf.

LÖKVÄXTERNA utgöra en egen familie, som i flera afseenden skiljer sig ifrån alla andra växter. Deras *rot* är en lök, som alstrar en eller flera lökar årligen på sidorna, hvarigenom växten fortplantas och förökar sig. En sådan lök består af många fjäll. De yttre af desla fjäll äro uttorkade samt lämningar efter de blad, som de förflutne åren visat sig. De inre äro saftfulle, ämnade at framkomma det varande och de kommande åren. *Bladerne* framkomma således ifrån sjelfva roten, utan stjelk och grenar; äro altid enkle, långe, som en lineal jämnbrede, eller svärdlike, flere eller färre. Ifrån lökens medelpunkt upskjuter sedan en stängel, som oftast är enkel, iholig, och i toppen får en eller flere blomor. *Bloman* är ofta stor, kläckformig, prydeligt färgad, med tre eller sex hannar och et tredelt *frö-hus*. Lökarne äro någon gång ätbare, någon gång

giftige, och i almänhet växter, som tidigaſt och förſt om våren framkomma, at med ſin pragtfulla fägring förnöja människors ögon, och pryda den nakna marken; i ſynnerhet ſandhedar och öknar med ſina lyſande färgor, i hvilket afleende desſe ſynas alſtrade af en alvis och god Skapares hand. Likaſom träden i luften ſkola prunka med tuſende ſköna blomſter i ſin krona, ſå ſkola liljorna på marken med ſine ſtore, vackre och mångfärgade blomor pryda fälten och blomſterlångarna, ſåſom *Liljorna*, *Amaryllides*, *Narciſſer*, *Tulpaner*, *Kejſarkronor* och hundrade andre deſs likar. Alt är icke ſkapadt för magens behof, ſålom gräſet för de oſkälige djuren. För den förnuftige och tänkande människans ſinnen äro många ſaker frambragta, at upmärkſamt beſkådas, betragtas och beundras, för at höja deſs kunſkap, erfarenhet och vördnad för det gudomeliga Vålende, ſom härigenom velat öfver kreaturet förhöja den ädlare varelſen af ſine verk, människan, den Han af ſin gränslöſa godhet ſkapat til ſit eget beläte. Liljornes pragt anſågs derföre af Verldens Frälſare för ſå ſtor, at SALOMO i al ſin härlighet icke var ſåſom en af dem.

LILIOR. LILIUM *candidum*. SCHUSCHAN.

Hafva på flere ſtällen blifvit förblandade med Mandragorer; men tyckas förekomma rätteligen tolkade:

Syrach 50: 8. ſåſom *Liljor* vid rinnande vatn ſåges om SIMON ONIE Son.

Luc. 12: 27. Skåder *Liljorna* huru de upväxa.

Höga Vis. 2: 1, 2, 16. En bloma är jag blott af de almånna. En *Lilja* i dalen. Såsom en *Lilja* ibland Törne, är min älskarinna bland döttrarna. Min vän tilhörer mig som betar bland *Liljor*.

Höga Vis. 4: 5. Dine bröst likna tvillingsgazeller, hvilka bland *Liljor* i bet gå.

Uti Proföversåtningen af Hög. Vis. 6: 1, 2. samt 7: 2. tolkas åfven *Liljor*.

Saffran. Crocus *sativus*.

Växer i hela Orienten. *Saffransörten* är en liten Lökväxt, knapt en finger hög, med smala blader och en bloma, som ifrån sjelfva rotlöken med en fin piplik stångel, som utgör blomans nedersta del och i toppen delar sig uti sex delar, innesluta nde trenne hannar och en hona, hvars öfversta spits, fördelad i flere flikar, utgör den drogue, som vanligen kallas *saffran*. Denne *saffran*, som är honans stigma, gifver en angenåm gul färg på maträtter, i bröd, til färgerier. Invertes nytjad mildrar den sorg, drifver blodet mycket starkt til den nedre kroppen, i synnerhet befordrande menstruation. I större dosis gör den sömn och kan förorsaka åfven döden, om den oförsigtigt brukas.

Saffran odlas både i Asien och Europa, i synnerhet i sydligare delarna, i Spanien och England, hvarifrån den hämtas til handelsbodarne och Apotheken. HASSELQUIST intygar i sin resa, pag. 42, at den växte i ymnoghet vild uti Natolien.

En hvit art Crocus såg Berggren p. 553.

Uti Hög Vis. 4: 14. omnämnes Nardus och Saffran.

LÖK. ALLIUM *porrum, cepa sativum.*

CHATZIR. BETZALIM. SCHUM.

Med Liljorna är Lökslägtet (allium) uti närmaste förvandtskap, med sin af fjäll sammansatta lökrot (bulbus), sine enkle blader, sin sexdelta blomkrona, sina sex ståndare och sin trerymliga fröhölsa. Men de skiljas med sine många, smårre blomor, som sitta på särskildta trådar, fästade vid et hufvudlikt knippe, och i synnerhet med egen lukt, som får namn af löklukt, och som få andre växter äga. Denna lukt är mer eller mindre stark, och stundom odråglig. Deras *blader*, åfvensom roten, hvilka äro saftfulle af den luktande, slemiga vätskan, nytjas som kryddor uti mat och utgöra vid flere sjukdomstillfällen förträfflige både förvarings- och Läkemedel. De befordra både matsmältningen och kroppens utdunstning, så at andedrägt och kläder lukta deraf: de afhålla smittan under gångbara farsoter och påskynda böl-

ders mognad, om de icke kunna fördelas. De åro således utaf mycken nytta, mycket almänt i svenske kökssträgårdar af flere slag odlade; i synnerhet *gräslök*, *rödlök*, *purjo*, *spansk lök*, *hvitlök* med flere. Ormar kunna icke fördraga denna lukten, ehuru många af dem sjelfve lukta såsom lök. All lök på mat förorsakar stark törst; men nytjas dock af många begärligt. Det är derföre icke underligt, at Israeliterne, som i öknen måste vidkännas många behof och sakna mycket af det de så bequämligt och ymnigt njutit uti det frugtbara Egypten, knorrade emot Mose, at han utfört dem derifrån; och at ibland andre saker upräknas äfven lök, som de måste umbära, kan läsas 4 Mos. 11: 5., hvarest upräknas enskildt trenne arter, nemligen *purjo lök*, *rödlök* och *hvitlök*.

Hos resebeskrifvare har jag funnit lök omnämnd, såsom växande endast i lyckliga Arabien, utan tilkännagifvande, hvad species det varit. Troligt är, at af detta vidlyftiga slägte hos Judarne flere sorter varit odlade.

Melon. Cucumis *melo*.

Melonslägtet utgöres af en talrik familie, som egenteligen tilhörer de varmare luftstrek, och är i många afseenden väl utmärkt med sine blader, stjelkar och blomor ifrån andre. De låta dock odla sig i kallare länder utom Tropikerna, äfven i Sverige, men endast uti drifhus och drifbänkar. Af *frön*, som åro platte, upväxa de lätt. *Stjel-*

kar och *grenar* åro ſå ſvage, at de icke kunna upehålla ſig, åtminſtone icke uran ſtöd; utan krypa långs efter marken, ofta ganſka långt. *Bladerne* åro ofta ganſka ſtore och fördelade uti flere flikar. *Blomorne* åro merendels gule, tämeligen ſtore med ſärſkildta hannar och honor. Frugten, ſom är en pumpa, är emot växtens ſvaghet ovanligt ſtor, beſtående af et ytre tjokt, hårdt ſkal, inuti af et kötagtigt, midtuti mera vatnagtigt löſt ämne, hvaruti frön ligga ſtrödde och flytande. Detta innefſlutna vatn och löſa ämne är mycket kylande, hvarföre ſådane frugter, ſom *Meloner* och *Arbuſer* nytjas til efterrätt vid ſommar-måltider, för at läſka och kyla. *Ytre ſkalet* är hårdt och ſtundom tråagtigt, tjänar ſtundom til flaſkor, flefvar och andre husgerådsſaker i de länder, der man har briſt på glas och porcelliner. Hela detta ſlägte är dock giftigt och ſkadar, om frugten omåtteligt nytjas; och *Coloquinten* kallas döden i grytan. *Gurkor*, ſom höra hit, böra derföre nytjas med förſigtighet, och endaſt ſåſom en deſert.